

YAŞLI LGBTİ+LAR: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ DURUM

17 Mayıs Derneği

E-posta: info@17mayis.org

Web: www.17mayis.org

YAŞLI LGBTİ+LAR: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Yayımlayan: 17 Mayıs Derneği

Hazırlayan: Av. Yasemin ÖZ

Birinci Baskı: Ekim 2020, Ankara

Kapak Görseli: Semih Özkarakaş

Tasarım

Ceket Medya

Basım

OnAda Tanıtım Basım Pro. Org. San. Tic. Ltd. Şti

Bu yayından kaynak göstermek şartıyla faydalanılabilir. Ancak yayın, 17 Mayıs Derneği'nin izni olmadan, tamamen ya da kısmen, fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

Copyright © 2020 17 Mayıs Derneği, Ankara

Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. İçeriğinden yalnızca 17 Mayıs Derneği sorumludur ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
TÜRKİYE’DE YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA MEVCUT YASAL DÜZENLEME VE UYGULAMALAR	7
Anayasal Düzenlemeler	7
Yasal Düzenlemeler	8
Yönetmelikler	15
Devlete Bağlı Darülaceze Bakımevi Kabul Koşulları.....	22
YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM VE İYİ UYGULAMALAR	23
I - Yaşlı Haklarına İlişkin Türkiye’deki Mevcut Durum:.....	23
II - Türkiye’de LGBTİ+ Yaşlıların da Yararlanabilecekleri İyi Örnekler:.....	25
YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA ULUSLARARASI DÜZENLEME VE UYGULAMALAR	27
Birleşmiş Milletlerin Yaşlı Haklarına İlişkin Düzenlemeleri	27
Avrupa Konseyi’nin Yaşlı Haklarına İlişkin Düzenlemeleri	48
Avrupa Birliği’nin Yaşlı Haklarına İlişkin Düzenlemeleri	49
Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Yaşlı Haklarına İlişkin Düzenlemeleri.....	50
YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA ULUSLARARASI İYİ UYGULAMALAR	52
YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR	57
SONUÇ	61
TAVSİYELER	62

GİRİŞ

Türkiye’deki lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve artı kimliklerden (LGBTİ+) kişilerin örgütlenme süreci, 90’lı yılların ortalarında, ağırlıklı üniversite öğrencisi ve 20’li yaşlarındaki aktivistler tarafından başlatılmıştır. 25 yılı aşkın mücadelenin ardından, hareketi başlatan kuşağın 50’li yaşlara gelmesi üzerine, hareketin gündemine artık oldukça yaklaşan yaşlılık dönemi ihtiyaçları da zorunlu olarak girmiştir. LGBTİ+ hareketin örgütlenmeye başlamasından öncesindeki dönemde de birlikte hareket eden az sayıda trans kadın olmakla birlikte, o kuşak LGBTİ+’lar günümüzde neredeyse görünmez ve parmakla sayılır haldedir. Bu nedenle yaşlılık çalışmalarının gündeme gelmesi de hareketi başlatan kuşağın yaşlılık sürecine yaklaşmasından önce oluşmuştur. 17 Mayıs Derneği çatısı altında örgütlenen 40+ Lubunya İnisiyatifi işte bu ihtiyaçtan doğmuştur.

Mücadele ettiği alanların sonuçlarını genellikle on yıla yayılan bir süreç içerisinde alma gibi bir deneyimden gelen LGBTİ+ örgütlenmesi, yaşlı LGBTİ+’ların insan hakları konularını acil gündem olarak görmüştür ve yol haritası ile strateji belirleme sürecini başlatmıştır. LGBTİ+’lara yönelik yasal düzenlemeler ve kamu politikalarında giderek olumsuz yönde ilerleyen süreç bir kez daha göstermiştir ki LGBTİ+’ların yaşlılıklarına ilişkin ihtiyaçlarını belirlemek ve gidermeye yönelik çözümler üretmek, kamu otoritelerince üstlenilmesi ve gerçekleşmesi yakın zamanda mümkün görünmeyen durumdadır. LGBTİ+’lar bu alandaki ihtiyaçları için de çareyi öncelikle kendileri aramak durumuyla başa kalacaklardır.

LGBTİ+ hareketi, Türkiye’de çalışması hiç başlatılmamış olan söz konusu alandaki ihtiyacın karşılanması için öncelikle bilgi ve fikir üretimi adımlarını atmıştır. Ayrıca, ihtiyacın belirlenmesine yönelik LGBTİ+ aktivistlerle 14-15 Aralık 2019 tarihinde gerçekleştirilen bir toplantıda, sorunlar ve çözüm önerilerinin tespiti için girişim başlatmıştır¹. Bu toplantıda öne çıkan sorunlar arasında sosyal hizmetlerin heteronormatif yapısı, barınma hakkına erişimin önündeki ayrımcı engeller, kuşaklar arası iletişimdeki sorunlar, destek ve bakım mekanizma-

1 <https://kaosgl.org/haber/lubunya-40-yol-haritasini-cizdi>

larına yaşlı LGBTİ+'ların erişebilmesinin önündeki engeller ve çifte ayrımcılık sayılabilir. Bu sorunların çözümleri konusunda ise hem bu toplantıda hem de 17 Mayıs Derneği'nin çalışmalarında mevzuat ve iyi örnekleri yaygınlaştırma öne çıkmıştır. Bu raporla, yaşlılık alanındaki ulusal ve uluslararası düzenlemelere, iyi örneklerle ve akademik çalışmalara başlangıç adımı olarak yer verilecektir. Bununla birlikte, yaşlı LGBTİ+'ların hakları ve ihtiyaçlarının karşılanması konusunda tavsiyeler ve izlenecek yol haritasının oluşturulması amaçlanmıştır.

Raporda yalnızca yaşlılık alanındaki düzenlemelere yer verilmeyle yetinilmiştir. Ancak, yaşlılık ile birlikte akla gelen miras haklarına ilişkin uygulamalar da LGBTİ+'ların gündeminde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. LGBTİ+ örgütlere miras hukuku alanında giderek artan sayıda bilgi talebi geldiği gözlenmektedir. Türkiye'nin Medeni Hukuku ve Anayasası, heteroseksüel aile dışındaki birlikteliklere yasal hak tanımayan şekilde düzenlenmiştir. Bu durum zaman zaman atanmış aileleri ile şiddet düzeyinde dışlanma deneyimi yaşayan LGBTİ+'ları, mal varlıklarına yönelik ölüme bağlı tasarruflar anlamında oldukça sınırlandırmakta ve kaygılandırabilmektedir. LGBTİ+'ların soy bağı ile bağlı oldukları kişilere yönelik olarak Medeni Kanun ile getirilen mirastan saklı pay hakları, tüm vatandaşlar gibi LGBTİ+'ların da vasiyetle dahi mal varlıklarının tamamını diledikleri kişi ve kuruma bırakmalarını engellemektedir. Ancak, mirasın saklı pay sahiplerine ait olmayan kısmının vasiyetle dilenen kişi ve kuruma bırakılması mümkündür. Ölüme bağlı tasarruflarda mirasın saklı pay hakkı olanlar dışındaki kişi ve kurumlara bırakılabilmesine ilişkin dolaylı olarak kullanılacak yalnızca iki yol ve düzenleme mevcuttur. Bunlardan birincisi, Medeni Kanun'un 794. ve devamı maddelerinde düzenlenen İntifa Hakkı, ikincisi ise Medeni Kanun'un 611. ve devamı maddelerinde düzenlenen Ölünceye Kadar Bakma Sözleşmesi'dir. Miras hakkı yalnızca yaşlılığı ilgilendiren bir konu olmamakla birlikte, söz konusu LGBTİ+ yaşlılığı olduğunda ele alınabilecek konulardan birisine dönüşüyor. Bu raporun kapsamını aşsa da, LGBTİ+ yaşlılığına ilişkin çalışmalarda bakılması gereken konulardan birini oluşturuyor. Bu raporun amacı, hayatın her alanında ayrımcılık ile karşılaşabilen LGBTİ+'ların diğer ayrımcılık biçimlerinin yanı sıra, yaşlılığın getireceği insan hakları sorunlarına karşı korunmasına ışık tutmaktır. Bu sorunlar arasında yukarıda örneğini verdiğimiz miras hukukunun sınırları gibi yeni ayrımcılık biçimleri göze çarpmaktadır. Raporun, olası tüm ihtiyaç ve sorunların tespitine ve çözüm önerileri üretilmesine katkı sunmasını diliyoruz.

TÜRKİYE’ DE YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA MEVCUT YASAL DÜZENLEME VE UYGULAMALAR

Anayasal Düzenlemeler

T.C. Anayasası’nın eşitliği düzenleyen 10. Maddesinde getirilen ayrımcılık yasaklarının arasında “yaş ayrımcılığı” özel bir kriter olarak benimsenmemiş ancak aynı maddede yaşlılara ilişkin alınacak özel önlemler ve uygulanacak pozitif ayrımcılığın eşitliğe aykırı sayılmayacağı şu şekilde düzenlenmiştir:

“Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.”

Anayasa’da yaşla ilgili bunun dışındaki düzenlemeler aşağıdaki şekildedir:

Çalışma şartları ve dinlenme hakkı

Madde 50 – Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştıramaz.

Sporun geliştirilmesi ve tahkim

Madde 59 – Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder.

Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler

Madde 61 – Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.

Hâkimlik ve savcılık teminatı

Madde 139 – Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasa'da gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz. Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

Hâkimlik ve savcılık mesleği

Madde 140 –Hâkimler ve savcılar altmış beş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; askeri hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.

Üyelerin görev süresi ve üyeliğin sona ermesi

Madde 147 –Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.

Yasal Düzenlemeler

Yaşlılara ilişkin çeşitli kanunlarda yer alan yasal düzenlemeler ise aşağıdaki şekildedir:

a-Büyükşehir Belediyesi Kanunu²

"Madde 7- Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır:

...

v) Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri

2 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/buyuksehir-belediyesi-kanunu/>

yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak.”

d) Birinci fıkrada belirtilen hizmetlerden; 775 sayılı Gecekondu Kanununda belediyelere verilen yetkileri kullanmak, otopark, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları açmak; sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür ve tabiat varlıkları ve tarihî dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak.

b-İl Özel İdaresi Kanunu³

İl özel idaresinin görev ve sorumlulukları

Madde 6

İl özel idaresi hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır.

İl özel idaresi hizmetlerine gönüllü katılım

Madde 65-İl özel idaresi sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özörlörlere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulanır.

c-Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu⁴

Malullük sigortasından sağlanan haklar ve yararlanma şartları

MADDE 26- Malullük sigortasından sigortalılara sağlanan hak, Alzheimer aylığı bağlanmasıdır.

3 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/il-ozel-idaresi-kanunu/>

4 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/sosyal-sigortalar-ve-genel-saglik-sigortasi-kanunu/>

Sigortalıya Alzheimer aylığı bağlanabilmesi için sigortalının;

- a) 25 inci maddeye göre malûl sayılması,
- b) En az on yıldan beri sigortalı bulunup, toplam olarak 1800 gün veya başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malûl olan sigortalılar için ise sigortalılık süresi aranmaksızın 1800 gün Alzheimer, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması,
- c) Malûliyeti nedeniyle sigortalı olarak çalıştığı işten ayrıldıktan veya işyerini kapattıktan veya devrettikten sonra Kurumdan yazılı istekte bulunması, halinde Alzheimer aylığı bağlanır. Ancak, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendine göre sigortalı sayılanların kendi sigortalılığı nedeniyle genel sağlık sigortası primi dâhil, prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması zorunludur.

Yaşlılık sigortasından sağlanan haklar ve yararlanma şartları

MADDE 28- Yaşlılık sigortasından sigortalıya sağlanan haklar şunlardır:

- a) Yaşlılık aylığı bağlanması.
- b) Toptan ödeme yapılması.

(Değişik ikinci fıkra: 17/4/2008-5754/16 md.) İlk defa bu Kanuna göre sigortalı sayılanlara;

- a) Kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olmaları ve en az 9000 gün Alzheimer, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması şartıyla yaşlılık aylığı bağlanır. Ancak, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için prim gün sayısı şartı 7200 gün olarak uygulanır.
- b) (a)bendinde belirtilen yaş şartı;
 - 1) 1/1/2036 ilâ 31/12/2037 tarihleri arasında kadın için 59, erkek için 61,
 - 2) 1/1/2038 ilâ 31/12/2039 tarihleri arasında kadın için 60, erkek için 62,
 - 3) 1/1/2040 ilâ 31/12/2041 tarihleri arasında kadın için 61, erkek için 63,
 - 4) 1/1/2042 ilâ 31/12/2043 tarihleri arasında kadın için 62, erkek için 64,
 - 5) 1/1/2044 ilâ 31/12/2045 tarihleri arasında kadın için 63, erkek için 65,

6) 1/1/2046 ilâ 31/12/2047 tarihleri arasında kadın için 64, erkek için 65,

7) 1/1/2048 tarihinden itibaren ise kadın ve erkek için 65,

olarak uygulanır. Ancak yaş hadlerinin uygulanmasında (a) bendinde belirtilen prim gün sayısı şartının doldurulduğu tarihte geçerli olan yaş hadleri esas alınır.

Sigortalılar, ikinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde yer alan yaş hadlerine 65 yaşını geçmemek üzere üç yıl eklenmek ve adlarına en az 5400 gün Alzheimer, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla da yaşlılık aylığından yararlanabilirler.

Sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten önce 25 inci maddenin ikinci fıkrasına göre malûl sayılmayı gerektirecek derecede hastalık veya engeli bulunan ve bu nedenle Alzheimer aylığından yararlanamayan sigortalılara, en az on beş yıldan beri sigortalı bulunmak ve en az 3960 gün Alzheimer, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla yaşlılık aylığı bağlanır.

Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucularının sağlık kurullarınca usulüne uygun düzenlenecek raporlar ve dayanağı tıbbî belgelerin incelenmesi sonucu, Kurum Sağlık Kurulunca çalışma gücündeki kayıp oranının;

a) % 50 ilâ % 59 arasında olduğu anlaşılan sigortalılar, en az 16 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4320 gün,

b) % 40 ilâ % 49 arasında olduğu anlaşılan sigortalılar, en az 18 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4680 gün,

Alzheimer, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla ikinci fıkranın(a) bendindeki yaş şartları aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanırlar. Bunlar 94 üncü madde hükümlerine göre kontrol muayenesine tâbi tutulabilirler.

Bakanlıkça tespit edilen maden işyerlerinin yeraltı işlerinde sürekli veya münavebelî olarak en az 20 yıldan beri çalışan sigortalılar için ikinci fıkrada belirtilen yaş şartı 55 olarak uygulanır.

55 yaşını dolduran ve erken yaşlanmış olduğu tespit edilen sigortalılar, yaş dışındaki diğer şartları taşımaları halinde yaşlılık aylığından yararlanırlar.

(Ek fıkra: 17/4/2008-5754/16 md.) Emeklilik veya yaşlılık aylığı bağlanması talebinde bulunan kadın sigortalılardan başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede ağır engelli çocuğu bulunanların, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra geçen prim ödeme gün sayılarının dörtte biri, prim ödeme gün sayıları toplamına eklenir ve eklenen bu süreler emeklilik yaş hadlelerinden de indirilir.

(Değişik sekizinci fıkra: 17/4/2008-5754/16 md.) Yukarıdaki fıkralarda belirtilen yaşlılık aylıklarından yararlanabilmek için, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen sigortalının çalıştığı işten ayrıldıktan, (b) bendinde belirtilen sigortalının sigortalılığa esas faaliyete son verip vermeyeceğini beyan ettikten sonra yazılı istekte bulunmaları, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (c) bendinde belirtilen sigortalıların ise istekleri üzerine yetkili makamdan emekliye sevk onayı alındıktan sonra ilişkilerinin kesilmesi şarttır.

4üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen sigortalılara yaşlılık aylığı bağlanabilmesi için ayrıca, yazılı talepte bulunduğu tarih itibarıyla genel sağlık sigortası primi dahil kendi sigortalılığı nedeniyle prim ve prime ilişkin her türlü borcunun olmaması zorunludur.

Bu maddenin uygulamasına ilişkin usul ve esaslar, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

d-Sosyal Hizmetler Kanunu⁵

Amaç:

Madde 1 – Bu Kanunun amacı; korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir.

Tanımlar:

Madde 3– Kanunda geçen;

e) "İhtiyacı Olan Yaşlı"; sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan yaşlı statüsündeki kişiyi,

⁵ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/sosyal-hizmetler-kanunu/>

4. "Huzurevleri"; ihtiyacı olan yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını,

9. (Ek: 30/5/1997 – KHK-572/5 md.; Değişik: 6/12/2017-7063/5 md.) "Aktif Yaşam Merkezi"; Yaşlı bireyler ile engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılması ve sosyal hayata aktif katılımlarına katkı sağlanması amacıyla, engelli ve yaşlı bireyler ile ailelerine rehberlik ve destek hizmeti ile evde gündüz bakım hizmeti sunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını,"

13. (Ek: 1/2/2007-5579/1 md.; Değişik: 6/2/2014-6518/14 md.) "Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri"; Çocuk, kadın, engelli ve yaşlılar ile bakım veya barınma ihtiyacı olan kişilere hizmet verilen mesken niteliğindeki yatılı sosyal hizmet birimlerini,

15. (Ek : 11/10/2011 – KHK – 662/10 md.) "Sosyal Hizmet Merkezi"; İhtiyaç sahiplerinin tespit edilerek sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile işbirliği içinde sunulmasından ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını,

Genel esaslar:

Madde 4 – Sosyal hizmetlere ilişkin genel esaslar şunlardır:

c) Sosyal hizmet programlarının uygulanmasında korunmaya ihtiyacı olan çocuk, ihtiyacı olan engelli ve ihtiyacı olan yaşlıya öncelik tanınır.

l) İhtiyacı olan, engelli ve yaşlıların hayatlarını sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmesi, ihtiyacı olan engellilerin toplum içinde kendi kendilerini idare edebilecek ve üretken hale gelebilecek şekilde bakım ve rehabilitasyonlarının yapılması, bunlardan tedavisi mümkün olmayanların sürekli bakım altına alınması amacıyla gerekli her türlü tertip ve tedbir alınır.

Korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan engelli, yaşlı ve diğer kişilere ilişkin hususlar:

Madde 26– Korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, engelli, yaşlı ve diğer kişilerin tespiti, incelenmesi ve bunların sosyal hizmetlerden yararlandırılmasına ilişkin esaslar bir yönetmelikle düzenlenir.

Ek Madde 10- (Ek: 6/2/2014-6518/23 md.)

65 yaşını doldurmuş ve her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı asgari ücretin aylık net tutarının üçte birinden az olan Türk vatandaşlarına 4734 sayılı Kanununun 21 inci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin tabi olduğu usule göre hizmet alımıyla bakım hizmeti verilebilir.

Ek Madde 11- (Ek: 6/2/2014-6518/24 md.)

Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne ad altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar hariç olmak kaydıyla, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal hizmet kuruluşları ile Darülaceze Müessesesinde ücretsiz bakılan veya bakım ücreti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından ödenerek özel sosyal hizmet kuruluşlarında bakımı sağlanan ya da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca yardım yapılmak suretiyle desteklenen resmî sosyal hizmet kuruluşlarında verilen bakım hizmetinden yararlanıp da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal hizmet kuruluşlarınca verilen bakım hizmetinden ücretsiz yararlanmaya ilişkin koşulları haiz olan yaşlılar ile engelli bireylere, her yıl merkezî yönetim bütçe kanunu ile belirlenecek miktar üzerinden hiçbir kesinti yapılmaksızın aylık net harçlık verilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı tarafından müştereken hazırlanacak bir yönetmelikle tespit olunur.

e- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu⁶

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı

MADDE 3 (1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir.

(2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.

⁶ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/turkiye-insan-haklari-ve-esitlik-kurumu-kanunu/>

Ayrımcılık iddiasının ileri sürülemeyeceği hâller

MADDE 7- (1) Bu Kanun kapsamında ayrımcılık iddiasının ileri sürülemeyeceği hâller ve istisnalar şunlardır:

c) İşe kabul ve istihdam sürecinde, hizmetin zorunlulukları nedeniyle yaş sınırlarının belirlenmesi ve uygulanması, gereklilik ve amaçla orantılı olması şartıyla yaşa dayalı farklı muamele.

f- 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun⁷

Kanun'dan yararlanma usul ve esasları yönetmelikle düzenlenmiştir⁸.

Yönetmelikler

a- Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği⁹

Yönetmeliğin amacı aşağıdaki şekilde belirtilerek, bakım hizmetlerinin hangi usul ve esaslarda gerçekleştirileceği yönetmelikte düzenlenmiştir;

Madde 1- Bu Yönetmeliğin amacı, Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerinde bakım görececek 60 yaş üzerindeki yaşlıların saptanması, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılması, verilecek hizmetin tür ve niteliği ile işleyiş esaslarını belirlemek, personelin görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir.

b- Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik¹⁰

Yönetmeliğin amacı aşağıdaki şekilde belirtilerek, bakım hizmetlerinin hangi usul ve esaslarda gerçekleştirileceği yönetmelikte düzenlenmiştir;

7 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/65-yasini-doldurmus-muhtac-gucsuz-ve-kimsesiz-turk-vatandaslarina-aylik-baglanmasi-hakkinda-kanun/>

8 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/65-yasini-doldurmus-muhtac-gucsuz-ve-kimsesiz-turk-vatandaslari-ile-engelli-ve-muhtac-turk-vatandaslarina-aylik-baglanmasi-hakkinda-yonetmelik/>

9 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezleri-yonetmeliği/>

10 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/kamu-kurum-ve-kuruluslari-bunyesinde-acilacak-huzurevlerinin-kurulus-ve-isleyis-esaslari-hakkinda-yonetmelik/>

Amaç:

Madde 1-Bu Yönetmeliğin amacı, kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde açılacak huzurevlerinin açılış, çalışma, fiziki şartlar, personel şartları, teftiş ve denetim işlem ve esaslarını mevcut mevzuata uygun bir şekilde belirlemek, çağdaş anlayış ve şartlara uygun düzeyde hizmet vermelerini sağlamaktır.

c- Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği¹¹;

Yönetmeliğin amacı aşağıdaki şekilde belirtilerek, bakım hizmetlerinin hangi usul ve esaslarda gerçekleştirileceği yönetmelikte düzenlenmiştir:

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı; gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılacak huzurevi ile huzurevi yaşlı bakım merkezlerinin açılış işlemleri, hizmet standardı, personel durumu, işletilme koşulları, ücreti, denetimi, devri ve kapatılmasına yönelik usul ve esasları belirlemektir.

d- Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşları Tarafından Evde Sağlık Hizmetlerinin Sunulmasına Dair Yönetmelik¹²;

Tanımlar ve kısaltmalar

MADDE 4 –(1) Bu Yönetmelikte geçen;

b) Aile hekimi (AH): Kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini, yaş, cinsiyet ve hastalık ayırımı yapmaksızın, her kişiye kapsamlı ve devamlı olarak belli bir mekânda vermekle yükümlü, gerektiği ölçüde gezici sağlık hizmeti veren ve tam gün esasına göre çalışan aile hekimliği uzmanı veya Kurumun öngördüğü eğitimleri alan uzman tabip veya tabiplerini,

j) Hasta: Yaşam kalitesini ileri düzeyde bozan hastalığı ve/veya yaşlılığı nedeniyle sağlık hizmetine ulaşmada zorluk yaşayan, evinde ve aile ortamında sağlık hizmeti almak üzere talepte bulunan bireyi,

11 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/ozel-huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-merkezleri-yonetmeliği/>

12 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/saglik-bakanligi-ve-bagli-kuruluslari-tarafindan-evde-saglik-hizmetlerinin-sunulmasına-dair-yonetmelik/>

Evde Sağlık Hizmet Birimleri

Birim tipleri

MADDE 9 – (1) Birimler; başvuruda bulunan hasta ya da hasta yakınlarının taleplerini değerlendirmek, başvuruları uygun olarak değerlendirilen hastalara ihtiyacı olan evde sağlık hizmetini sunmak, gerektiği hallerde hastaların hastaneye naklini sağlamak amacıyla, bu Yönetmelikte belirtilen kriterler doğrultusunda kurulur.

(2) Birimler üç tipe ayrılır:

a) T Tipi Evde Sağlık Hizmet Birimleri: TSM'lere bağlı olarak kurulan birimlerdir. Evde sağlık hizmetini öncelikli olarak sunmakla görevlidir. Ekip, evde sağlık hizmeti konusunda eğitilmiş hekim, yaşlı bakım teknikeri/evde hasta bakım teknikeri ve yardımcı sağlık personeli olmak üzere üç kişiden oluşturulur. Yaşlı bakım teknikeri/evde hasta bakım teknikeri olmadığı hallerde bir yardımcı sağlık personeli ekibe dâhil edilir. İhtiyaç halinde psikolog, sosyal çalışmacı ve benzeri destek elemanları da hizmetin sunumunda görev alır. Evde sağlık hizmeti sunulan günlük hasta sayısı on ve üzerinde olan yerlerde en az bir T tipi birim kurulur. Birbirine yakın olan küçük ilçelerde aynı kriter doğrultusunda ortak hizmet birimi açılabilir.

b) H Tipi Evde Sağlık Hizmet Birimleri: Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumuna bağlı hastaneler bünyesinde kurulan birimlerdir. Öncelikli olarak uzman hekim konsültasyonu, fizyoterapi gibi T tipi birimler tarafından verilmesi mümkün olmayan hizmetlerin sunumuyla mükelleftir. Koordinasyon Merkezinin planlaması doğrultusunda T tipi birimleri destekler. Ekip, evde sağlık hizmeti konusunda eğitilmiş hekim/uzman hekim, yaşlı bakım teknikeri/evde hasta bakım teknikeri ve yardımcı sağlık personeli olmak üzere üç kişiden oluşturulur. Yaşlı bakım teknikeri/evde hasta bakım teknikeri olmadığı hallerde bir yardımcı sağlık personeli ekibe dahil edilir. İhtiyaç halinde psikolog, sosyal çalışmacı, fizyoterapist, diyetisyen ve benzeri destek elemanları da hizmetin sunumunda görev alır. Hastanın ihtiyacına göre ekibe uzman hekim ya da hekimler dâhil edilir. Hastane rollerinin belirlendiği gruplamaya göre A, B ve C tipi hastanelerin bulunduğu ilçelerde en az bir H tipi birim kurulur.

e- Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Bakımı Sağlanan Engelli ve Yaşlı Bireylere Harçlık Ödenmesine İlişkin Yönetmelik¹³

Amaç ve kapsam

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne ad altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar hariç olmak kaydıyla, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal hizmet kuruluşları ile Darülaceze Müessesesinde ücretsiz bakılan veya bakım ücreti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından ödenerek özel sosyal hizmet kuruluşlarında bakımı sağlanan ya da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca yardım yapılmak suretiyle desteklenen resmî sosyal hizmet kuruluşlarında verilen bakım hizmetinden yararlanıp da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal hizmet kuruluşlarıncaya verilen bakım hizmetinden ücretsiz yararlanmaya ilişkin koşulları haiz olan yaşlılara ve engelli bireylere aylık harçlık ödenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

Harçlık ödenecek kişiler

MADDE 4 –(1) Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne ad altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar hariç olmak kaydıyla;

- a) Bakanlık sosyal hizmet kuruluşlarında ücretsiz kalan engelli ve yaşlı bireylere,
- b) Bakanlıkça yardım yapılmak suretiyle desteklenen resmî sosyal hizmet kuruluşlarında kalan engelli ve yaşlı bireylerden Bakanlığın sosyal hizmet kuruluşlarıncaya verilen bakım hizmetinden ücretsiz yararlanmaya ilişkin koşulları haiz olanlara,
- c) Darülaceze Müessesesince ücretsiz bakılan engelli ve yaşlı bireylere,
- ç) *Bakım ücreti Bakanlık tarafından ödenerek veya Bakanlıkça ücretsiz kontenjandan yararlandırılarak özel sosyal hizmet kuruluşlarında bakımı sağlanan engelli ve yaşlılara harçlık ödenir,*

¹³ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/sosyal-hizmet-kuruluslarinda-bakimi-saglanan-engelli-ve-yasli-bireylere-harclik-odenmesine-iliskin-yonetmelik/>

Şeklinde düzenleme getirilerek, yönetmeliğin ilgili maddeleri ile verilecek harçlığa ilişkin usul ve esaslar belirtilmiştir.

f- Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği¹⁴

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı; sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık odaklı sosyal hizmetlerin, hizmete erişim kolaylığı esasıyla bir arada ve gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile işbirliği içinde sunulduğu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı sosyal hizmet merkezlerinin, kuruluş ve işleyişine, yürütecekleri hizmetlere ilişkin usul ve esaslar ile merkezde çalışan personelin görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemektir.

Merkezlerin görevleri

MADDE 7– (1) Merkezlerin görevleri şunlardır:

- c) Engellilerin ve yaşlıların toplumsal hayata etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- e) Evinde yaşlı ve engelli bulunan aileler ile evde bakım hizmeti alan ailelere ihtiyaç duydukları alanlarda rehberlik hizmeti sunmak.

g- Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği¹⁵

60 yaş ve üstü bireylerin ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı

MADDE 5 –(1) Türk vatandaşı olan altmış beş yaş ve üzeri kişiler, demiryolları ve denizyollarının şehir içi hatları ile belediyelere, belediyeler tarafından kurulan şirketlere, birlik, müessese ve işletmelere veya belediyeler tarafından yetki verilen özel şahıs ya da şirketlere ait şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanır.

14 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/sosyal-hizmet-merkezleri-yonetmeliği/>

15 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/uccretsiz-veya-indirimli-seyahat-kartlari-yonetmeliği/>

(2) Türk vatandaşı olan altmış beş yaş ve üzeri kişiler, demiryolları ve deniz-yollarının şehirlerarası hatlarından %50 indirimli olarak yararlanır.

(3) Toplu taşıma araçlarının ait olduğu kurum ve kuruluşlar, belediyeler, belediyeler tarafından kurulan şirketler, birlikler, müessese ve işletmeler, altmış yaş ile altmış beş yaş arasında bulunan kişilerin toplu taşıma araçlarından ücretsiz veya indirimli olarak yararlanmasını sağlayabilir.

h- Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik¹⁶

Amaç

MADDE 1– (1) Bu Yönetmeliğin amacı; huzurevi bakımını tercih etmeyen yaşlılar için gündüzlü bakım ve evde bakım hizmetlerinin niteliğini ve bu hizmetleri yerine getiren birim ve personele ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

MADDE 2 –(1) Bu Yönetmelik, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerin açılacak yaşlı hizmet merkezleri tarafından yaşlılara verilecek gündüzlü bakım ile evde bakım hizmeti faaliyetlerini kapsar.

Tanımlar

MADDE 4 –(1) Bu Yönetmelikte yer alan;

- a) Bakım/hizmet planı: Yaşlı hizmet merkezinde hizmet planlama servisinde her yaşlı için, yaşlının özellikleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak ayrı ayrı hazırlanan ve merkezin sorumlu müdürü tarafından onaylanan yaşlıya verilecek hizmet içeriğini ve sıklığını detaylı anlatan yazılı planı,
- b) Birim: Gündüzlü verilecek hizmetler ile evde verilecek hizmetler birimini,
- c) Evde bakım hizmeti birimi: Akıl ve ruh sağlığı yerinde olan, tıbbi bakıma ihtiyacı olmayan ve herhangi bir özrü bulunmayan yaşlının bakımı ile ilgili olarak hane halkının tek başına veya komşu akraba gibi diğer destek unsurlarına rağmen yetersiz kaldığı durumlarda yaşlılara evde yaşamlarını

¹⁶ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/yasli-hizmet-merkezlerinde-sunulacak-gunduzlu-bakim-ile-evde-bakim-hizmetleri-hakkinda-yonetmelik/>

devam ettirebilmeleri için yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, günlük yaşam faaliyetlerine yardımcı olunması amacıyla sunulan sosyal, fiziksel, psikolojik destek hizmetlerini yürüten birimi,

- ç) Genel müdürlük: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü,
- d) Gündüzlü bakım hizmeti birimi: Yaşamını evde ailesi, akrabalarıyla veya yalnız sürdüren sağlıklı yaşlılar ile demans, Alzheimer gibi hastalığı olan yaşlıların yaşam ortamlarını iyileştirmek, boş zamanlarını değerlendirmek, sosyal, psikolojik ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olmak, rehberlik ve mesleki danışmanlık yapmak, kendi imkanlarıyla karışılmakta güçlük çektikleri konular ile günlük yaşam faaliyetlerinde destek hizmetleri vermek, ilgilerine göre faaliyet grupları kurarak sosyal faaliyetler düzenlemek suretiyle sosyal ilişkilerini zenginleştirmek, aktivitelerini artırmak ve gerekli olduğu zamanlarda aileleri ile dayanışma ve paylaşma sağlanarak yaşlının yaşam kalitesinin artırılması amacıyla sunulan hizmetleri yürüten birimi,
- e) İl müdürlüğü: İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü,
- f) İlçe müdürlüğü: İlçe Sosyal Hizmetler Müdürlüğü,
- g) Kamu kurum ve kuruluşları: Yaşlı hizmet merkezi açabilecek olan genel ve özel bütçeli kurumlar, belediyeler ve bu kurumların kurdukları döner sermayeli kuruluşlar, kamu iktisadi ve teşebbüsleri, özel kanunlarla kurulan diğer kamu kurumlarını,
- ğ) Merkez: Yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artırılması amacıyla gündüzlü bakım ve evde bakım hizmeti sunmak üzere açılan ve faaliyet gösteren yaşlı hizmet merkezini,
- h) Meslek elemanı: Sosyal çalışmacı, psikolog, doktor, hemşire, fizyoterapist, diyetisyen ve uğraş terapistini,
- ı) Özel hukuk tüzel kişileri: Özel hukuk hükümlerine göre kurulan, dernekler, vakıflar ve şirketleri,
- i) Yaşlı: Sosyal, fiziksel ve psikolojik desteğe ihtiyaç duyan akıl ve ruh sağlığı yerinde olan altmış yaş ve üzerinde olup, bulaşıcı hastalığı ile herhangi bir özürlü bulunmayan kişiyi,

- j) Yaşlı bakım elemanı: Yaşlı bakımı konusunda ortaöğrenim/yükseköğrenimin ilgili bölümlerinden mezun veya yaşlı bakımı konusunda Milli Eğitim Bakanlığınca sertifika yetkisi verilen kuruluşlar ile Üniversitelerin ilgili bölümlerince açılmış olan sertifika programlarına katılıp sertifika almış olan en az ilköğrenim mezunu olan kişiyi ifade eder.

Yönetmelik bütünüyle yaşlı bakımının ne şekilde gerçekleştirileceği, görevli kişilerin hangi sorumlulukları üstleneceği ve bu sorumlulukları hangi esaslar çerçevesinde yerine getirecekleri üzerine düzenlemelere yer vermiştir.

Devlete Bağlı Darülaceze Bakımevi Kabul Koşulları

Devlete bağlı olarak bakımevi hizmeti veren Darülaceze'ye kabul koşulları arasında "akıl ve ruh sağlığı yerinde olmak" ile "HIV gibi bulaşıcı hastalıklar taşımamak" sayılmıştır. Uygulamada bu düzenlemelerin yaşlı LGBTİ+'lar aleyhine kullanılıp kullanılmadığı henüz tespit edilememiştir;

Darülaceze Başkanlığı Kabul Koşulları

Darülaceze Başkanlığı'na kabul edilecek çocuklar ile engelli ve yaşlı bireylerde aranacak nitelikler aşağıdaki gibidir.

Darülaceze Nizamnamesi 14. maddesi gereğince;

- 11) Akıl ve ruh sağlığı yerinde olmak,
- 12) Sâri ve bulaşıcı hastalığı olmamak,

Darülaceze Başkanlığı'na Kabul Süreci

2) Başvuru için gerekli belgeler;

- Durumunuzu açıklayıcı bir şekilde belirten Başvuru Dilekçesi,
- Hizmet talep edenin Nüfus Cüzdan Fotokopisi,
- Devlet hastanesinden alınacak Psikiyatri Raporu,
- Bulaşıcı hastalığa ilişkin tahliller (HbsAg, Anti HCV, HIV, VDRL)
- Akciğer filmi¹⁷

¹⁷ <https://www.darulaceze.gov.tr/Kabulislemleri/Kabulislemleri>

YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM VE İYİ UYGULAMALAR

Yaşlı hakları konusunda Türkiye, sosyal devlet ilkesinin gereği düzenlemeler getirmek ve uygulamaya koymak anlamında dünyanın pek çok ülkesine göre iyi örnek teşkil edecek seviyede bulunmamaktadır. Bununla beraber, alana dair çeşitli politika ve hizmetlerin mevcut olduğu söylenebilir. Yaşlı hakları konusundaki Türkiye’deki mevcut durumu ve LGBTİ+’larla ilgili iyi uygulamaları iki ayrı başlık halinde inceledik;

I-Yaşlı Haklarına İlişkin Türkiye’deki Mevcut Durum:

Anayasa ile korunan cis-heteroseksüel aile modeli Türkiye’nin kamu politikalarında giderek artan bir önemde olduğu için, toplumsal değerler anlamında yaşlı bakımı ağırlıklı ev içi ve kadınlara yüklenen bir hizmettir. Öte yandan, yaşlı bakımının evlenmemiş aile fertlerine yüklenmesi de sıklıkla karşılaştığımız bir durum olarak ortada durmaktadır. Bu nedenle bu hizmetlerin adı konulmamış bir şekilde Türkiye’de eşit evlilik hakkı bulunmayan LGBTİ+’lara yüklendiği varsayımında bulunabiliriz.

Bununla birlikte, Osmanlı döneminden bugüne gelen yaşlılara yönelik bakımevi hizmeti, Türkiye’de bakım ihtiyacını asgari seviyede de olsa karşılamaya yönelik bir uygulama olarak görülebilir. Devletin yaşlı ve hasta bakımı için son yıllarda bakımı sağlayanlara sağladığı cüz’i seviyede ekonomik yardımlar, ihtiyacı tamamen devletin üstlenmesi ve karşılaması yerine, kadınları ev içine hapseden ve asgari maliyetle çözüm üreten yönelik bir anlayışı yansıtmaktadır denilebilir¹⁸.

¹⁸ <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/evde-bakim-yardimi/>

LGBTİ+'lara yönelik sınırlı sayıda yasal düzenlemeye sahip Türkiye mevzuatında, yaşlı LGBTİ+'lara yönelik herhangi bir mevzuat bulunmamaktadır.

LGBTİ+'lara yönelik kamu politikaları giderek temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması yönünde bir seyir izlemektedir. İstanbul Sözleşmesi'nin ev içi şiddet vakalarında CYCK (cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği) temelli ayrımcılığı yasaklayan hükümleri, muhafazakâr kesimde ve hükümet kanadında Türkiye'nin sözleşmeden çekilmesi yönünde güncel taleplerin ortaya çıkmasına gerekçe gösterilebilmektedir¹⁹. LGBTİ+'ların şiddete uğrama durumunda ayrımcılığa uğramaması yönünde düzenlemeler içeren İstanbul Sözleşmesi henüz tam anlamıyla iç hukuka adapte edilmemiş, LGBTİ+'ları koruyucu hiçbir değişiklik, düzenleme ve uygulama henüz hayata geçirilmemiştir. Ancak devletin kâğıt üzerinde kalan taahhütleri dahi LGBTİ+ dışlayıcı siyaset ve tartışmalara zemin olabilmektedir. İstanbul Sözleşmesi'ne göre şiddetten koruma amacıyla uygulamaya konulması gereken danışma merkezi, sığınak vs. gibi sosyal hizmetlerin LGBTİ+ kapsayıcı şekilde düzenlenmesine ilişkin hayata geçirilmiş hiçbir uygulama bulunmamaktadır. Özetle, LGBTİ+ yaşlıların da yararlanabileceği LGBTİ+ kapsayıcı olumlu kamu politikası Türkiye'de hiçbir şekilde devlet nezdinde hayata geçirilmemiş durumdadır.

Bunun uzantısı olarak, dünyanın pek çok ülkesi gibi Türkiye'de de yaşlı LGBTİ+'lara yönelik herhangi bir politika bulunmamaktadır. Hizmet sağlayıcılar tarafından özel ihtiyaçlara yönelik hizmet verilmemekte ve sivil toplum alanında da yaşlıların sağlık/barınma/bakım hizmetlerine ulaşabilmesi için özel girişimler sınırlı şekilde sağlanmaktadır.

2014 yılında Berkant Çağlar'ın imzasıyla yayımlanan "Neo-liberal Politikalar LGBT Nüfusu Nasıl Yaşlandırır?" başlıklı yazıda konuya şöyle değinilmektedir:

"Türkiye'deki LGBT hareketinin dayandığı temellerin kendini kimlik politikaları üzerinden şekillendirmesi, çoklu ayrımcılık süreçlerinin göz ardı edildiğine işaret ediyor. Yapılması gereken, LGBT örgütlerinin yaşlanma süreci içinde sağlık hizmetlerine erişimde sayısız ayrımcılıkla karşılaşma potansiyeli taşıyan trans, lezbiyen, gey, biseksüel ve interseksüellerle yoldaşlık kültürü kurmaları için çalışmalarıdır. Bu örgütlenmelerin, sosyal politikalar ve sosyal hizmetler

¹⁹ <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ak-parti-istanbul-sozlesmesini-yeniden-mercek-altına-alacak-6149634>

<https://www.mihraphaber.com/haber/4318156/zinayi-mesrulasiran-istanbul-sozlesmesi-kaldirilsin>
<https://www.yeniakit.com.tr/haber/escinsel-sapkinlik-destekcileri-iyice-zivanadan-cikti-hukumete-istanbul-sozlesmesi-tehdidi-853521.html>

alanındaki çalışmalarını, neo-liberal söylemden sıyrılmış bir şekilde temellendirmeleri gerekmektedir. Hepimiz insan hakları ve demokrasi kavramlarından bahsederken sıkça 'dil, din, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve yaş temelli ayrımcılıklar' ile mücadele ettiğimizi söyleriz. Peki buradaki 'yaş' temelli ayrımcılığı düşündüğümüzde çoğumuzun aklına ilk ve belki de tek gelenin çocuklar olması sizce de tuhaf değil mi? Peki kesişimsellik söylemlerinde en önde bayrak taşıyan bizler her yerde verdiğimiz 'etnik kimlikli trans ve engelli bir kadının uğradığı çoklu ayrımcılık' örneğini üzerine basa basa vurgularken bu kadının yaşlılığıyla ilgili spesifik sorunları ve kesişimsel ayrımcılıkları neden sorgulamıyoruz? Çünkü 'Abla dur daha genciz tuzumuz kuru ayy!' diyoruz. Demeyelim. Bak elin sivil toplumu ne güzel girişimler yapmış. Ne literatürler üretmiş. Biz de elden ayaktan düşmeden kendi evimizin önünü süpürmesek mi, kendi yaşlılığımızın savunuculuğunu yapmasak mı, aşkım?"²⁰

II- Türkiye'de LGBTİ+ Yaşlıların da Yararlanabilecekleri İyi Örnekler:

Türkiye'de LGBTİ+'ların özel ihtiyaçlarına yönelik uygulamaya konmuş sınırlı sayıda hizmet yerel yönetimler tarafından icra edilmektedir. Şişli Belediyesi'nin LGBTİ+'lara yönelik sunduğu ücretsiz bir kısım sağlık hizmetleri bu anlamda sayabileceğimiz tek iyi örnek durumundadır.

"Şişli Belediyesi'nin Feriköy'deki Sağlık İşleri Müdürlüğü Binası'nda bulunan poliklinikte, cinsel yolla bulaşan hastalıklar danışmanı tarafından haftanın beş günü 17:00–20:00 saatleri arasında LGBTİ+'lara yönelik sağlık-danışmalık hizmeti sunulmaktadır.

Poliklinikte LGBTİ+'lara yönelik HIV, Hepatit ve benzeri cinsel yolla bulaşan hastalıklar için üç ayda bir ücretsiz tahlil, rumuz ile kayıt ve anonim test imkânı sağlanmaktadır. Ayrıca, belirtilen saatler arasında, başka sağlık konularında da randevu almadan hekime danışma hizmeti sunulmaktadır. Hizmetten yararlanmak için Türkçe bilmek zorunlu olmayıp, hekimle görüşmede tercüman desteği sunulabilmektedir.

20 <https://www.kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/neo-liberal-politikalar-lgbt-nufusu-nasil-yaslandirir>

Cuma günleri ise 17:30–19:30 saatleri arasında Psikiyatri Uzmanı tarafından ihtiyacı olan LGBTİ+'lara yönelik psikiyatrik ve psikolojik danışmanlık sağlanmaktadır. Sağlık İşleri Müdürlüğü binasındaki ücretsiz hizmetten yararlanmak için randevu almak gerekmemektedir.

Sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için Şişli'de ikamet etmek ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak şart değildir. Şişli Belediyesi'nin bu uygulamasından sadece Şişli'de yaşayanlar değil, tüm LGBTİ+'lar faydalanabilmektedir"²¹.

Hizmetten faydalanmak için yaş sınırı da olmadığından, bu uygulama LGBTİ+ yaşlıları da kapsayan Türkiye'de sunulan özel tek hizmet olma konumunu korumaktadır.

21 <http://lgbtisagligi.org/index.php/basvuru-merkezleri/>

YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA ULUSLARARASI DÜZENLEME VE UYGULAMALAR

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, yaşlı LGBTİ+ların haklarını korumak konusunda getirilmiş uluslararası bir düzenleme henüz mevcut değildir. Yaşlı LGBTİ+'ların CYCK nedeniyle ayrımcılığa uğramadan mevcut haklardan eşit şekilde yararlanmaları ve özel ihtiyaçlarını kapsamak için Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi (AK) gibi uluslararası ve uluslararası kurumlar ile Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından ortaya konan düzenleme ve tavsiye kararları ile genel anlamda yaşlılık alanında getirilmiş düzenlemelere aşağıda yer verilmiştir. LGBTİ+ yaşlılarla ilgili özel bir ayrımcılık yasağı henüz getirilmemiş olsa bile, LGBTİ+ yaşlıların da insan hakları kapsamında bu uluslararası düzenlemelerden ayrımcılığa uğramadan yararlandırılmaları gerekir;

Birleşmiş Milletlerin Yaşlı Haklarına İlişkin Düzenlemeleri

"BM tarafından özel olarak korunması gereken gruplardan ayrımcılık mağdurları, kadınlar, çocuklar ve engellilere özgü birçok sözleşme kabul edildiği halde, yaşlılara yönelik bir sözleşme henüz kabul edilmiş değildir. BM'nin yaşlılarla ilgili düzenlemelerini genellikle diğer gruplara özgü düzenlemelerde dolaylı bir şekilde göndermelerde bulunan hükümler oluşturmaktadır. Söz konusu düzenleme ve çalışmalar, kabul edilmiş tarihlerine göre 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 tarihli Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 1969 tarihli Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesi, 1982 tarihli Dünya Yaşlılık Konferansı, 1991 tarihli BM Yaşlı İlkeleri, 1995 tarihli Kopenhag Toplumsal Kalkınma Bildirgesi, 1999 tarihli DSÖ Uluslararası Yaşlılar Yılı ve Yaşlılara Yönelik Eylem Planı, 2000 tarihli BM Bin Yıl Bildirgesi ve 2002 tarihli BM Madrid Dünya Yaşlanma Konferansı şeklinde sıralanarak açıklanabilir"²².

22 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/883174>

BM'nin yaşlı haklarına ilişkin düzenlemelerini incelediğimizde; a-BM Genel Kurulu'nun 16.12.1991 tarih ve 46/91 sayılı kararı ile alınan Yaşlı İlkeleri, b-CEDAW Komitesi'nin 19.12.2010 tarih ve 27 sayılı Yaşlı Kadınların İnsan Haklarının Korunması başlıklı Genel Tavsiye Kararı, BM Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesinin Tavsiye Kararları ve BM İnsan Hakları Komitesinin ve Engelli Hakları Komitesinin Tavsiye Kararları öne çıkmaktadır. Bu kararların Türkiye'de yeteri kadar bilinmemesi ve yaygınlaştırılmaması dolayısıyla bu raporda ilk iki kararı olabildiğince tam metin olarak; diğer kararları ise en kapsamlı şekilde yayınlamayı önemli buluyoruz. İnsan hakları alanında ikincilleştirilen ve uluslararası bağlamda da hak ettiği yeri bulamayan yaşlılık alanına ilişkin rapor kapsamında taradığımız kararlar şöyle;

a- BM Genel Kurulu'nun 16.12.1991 tarih ve 46/91 sayılı kararı ile alınan Yaşlı İlkeleri

BM Yaşlı İlkeleri ile alınan kararda düzenlenen hususlar aşağıdaki şekildedir;

(Yaşama katılmış yıllara yaşam katmayı hedefleyen Yaşlı Bireylere İlişkin Birleşmiş Milletler İlkeleri)

Genel Kurul,

Yaşlı bireylerin toplumlarına yaptığı katkıyı takdir ederek,

Birleşmiş Milletler halklarının Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda, diğerlerinin yanı sıra temel insan haklarına, insanlığın onur ve değerine, erkek ve kadınların ve büyük veya küçük tüm ulusların eşit haklara sahip olduğuna dair inançlarını teyit etme ve daha geniş özgürlükler çerçevesinde daha iyi yaşam standartlarını ve toplumsal ilerlemeyi teşvik etme hususlarında kararlılıklarını beyan ettiğini hatırla tutarak,

Evrensel standartların belirli gruplara uygulanmasını sağlamak üzere İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve diğer deklarasyonlarda yer verilen hakları dikkate alarak,

Dünya Yaşlılar Asamblesi tarafından kabul edilen ve 3 Aralık 1982 tarih ve 37/51 sayılı karar ile Genel Kurul tarafından onaylanan Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı'na uygun olarak,

Yaşlı bireylerin durumlarının sadece ülkeler arasında değil, ülkeler içinde ve bireyler arasında muazzam bir çeşitlilik gösterdiğini ve bu durumun politika bağlamında çeşitli tepkiler gerektirdiğini takdir ederek,

Bütün ülkelerde bireylerin her zamankinden çok daha sağlıklı bir şekilde ve daha fazla sayıda ileri yaşa ulaştığının bilincinde olarak,

Yaşlanmayla birlikte sağlığın kaçınılmaz ve geri dönüşü mümkün olmayan biçimde kötüye gideceğine dair kalıplaşmış yargıları çürüten bilimsel araştırmaların farkında olarak,

Yaşlı bireylerin sayı ve oranca arttığı bir dünyada, istekli ve yetenekli yaşlı bireylere toplumun devam eden faaliyetlerine katılmaları ve katkıda bulunmaları için fırsatların sunulması gerektiğine inanarak,

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde aile hayatında yaşanan güçlüklerin, kırılğan yaşlı bireylerin bakıcılarına destek sağlanmasını gerekli kıldığını dikkate alarak,

Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı tarafından hâlihazırda belirlenen standartlarla birlikte Dünya Sağlık Örgütü, diğer BM Kuruluşları ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün sözleşme, tavsiye ve ilke kararlarını akılda tutarak,

Hükümetleri, aşağıdaki ilkeleri mümkün olduğunca ulusal programlarına dâhil etmeye teşvik eder:

- **Bağımsız Yaşam**

Yaşlı bireyler; aile yardımı, toplumsal destek veya gelir desteğiyle veya kendi çabalarıyla yeterli yiyecek, su, barınak, giyecek ve sağlık hizmetlerine erişebilmelidir.

Yaşlı bireyler çalışma fırsatına veya gelir getirici diğer fırsatlara sahip olabilmelidir.

Yaşlı bireyler iş gücünden ne zaman ve ne kadar sürede çekileceğine dair karar alma süreçlerine katılabilmelidir.

Yaşlı bireylerin uygun eğitim ve öğretim programlarına erişimi olmalıdır.

Yaşlı bireyler, kişisel tercihlerine ve farklı kapasitelere göre uyarlanabilir ve güvenli ortamlarda yaşayabilmelidir.

Yaşlı bireyler mümkün olduğunca uzun süre evde kalabilmelidir.

- **Katılım**

Yaşlı bireyler toplumun bir parçası olarak kalmalı, refah düzeylerini doğrudan etkileyen politikaların hazırlık ve uygulama süreçlerine aktif olarak katılmalı; bilgi ve becerilerini genç kuşaklarla paylaşmalıdır.

Yaşlı bireyler kamuya hizmet etmek için gerekli fırsatları takip edebilmeli veya bu fırsatları bizzat oluşturabilmeli, kendi çıkarları ve yeteneklerine uygun konumlarda gönüllü olarak görev alabilmelidir.

Yaşlı bireyler, yaşlı odaklı hak arama girişimleri başlatabilmeli veya dernek kurabilmelidir.

- **Bakım**

Yaşlı bireyler her toplumun kültürel değerler sistemine uygun biçimde aile içi ve toplumsal bakım ve korumadan yararlanmalıdır.

Yaşlı bireyler, en iyi bedensel, zihinsel ve duygusal refah düzeyini korumalarına veya bu düzeye ulaşmalarına katkı sağlayacak veya hastalık başlangıcını önleyen veya geciktiren sağlık hizmetlerine erişebilmelidir.

Yaşlı bireyler bağımsızlık, sosyal koruma ve bakım düzeylerini iyileştirebilmek için sosyal ve hukuki hizmetlere erişebilmelidir.

Yaşlı bireyler, insani ve güvenli bir ortamda sosyal koruma ve rehabilitasyonun yanı sıra sosyal ve zihinsel uyarımlar sunan kurumsal bakım hizmetlerinden uygun düzeyde yararlanabilmelidir.

Yaşlı bireyler herhangi bir barınak, bakım veya tedavi merkezinde kalmaları halinde tüm insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanabilmeli; haysiyet, inanç, gereksinim ve mahremiyetlerine mutlak saygı görmeli ve kendi yaşam kaliteleri ve bakımları üzerinde söz sahibi olabilmelidir.

- **Kendini gerçekleştirme**

Yaşlı bireyler, potansiyellerini tam olarak geliştirebilmek için fırsatları takip edebilmelidir.

Yaşlı bireyler toplumun eğitimsel, kültürel, manevi ve eğlence odaklı kaynaklarına erişim imkânına sahip olabilmelidir.

- **İtibar**

Yaşlı bireyler bedensel veya zihinsel istismardan uzak, itibar ve güven içinde yaşayabilmelidir.

Yaşlı bireyler yaş, cinsiyet, ırk veya etnik köken, engellilik veya diğer durumları gözetilmeksizin adil muamele ve ekonomik katkılarından bağımsız olarak değer görmelidir.

BM tarafından alınan bu ilkelerin hayata geçirilmesi için, BM Madrid 2002 Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı'nın hayata geçirilmesi planlanmıştır²³.

b- CEDAW Komitesi'nin 19.12.2010 tarih ve 27 sayılı Yaşlı Kadınların İnsan Haklarının Korunması başlıklı Genel Tavsiye Kararı

CEDAW Komitesi'nin 19.12.2010 tarih ve 27 sayılı Yaşlı Kadınların İnsan Haklarının Korunması başlıklı Genel Tavsiye kararında, taraf devletlere yaşlı kadınların ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve sivil hayat gibi hayatın her alanına katılmalarının sağlanması için her türlü ayrımcılığın önlenmesi amacıyla aşağıdaki şekilde karar alınmıştır;

1. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (bundan böyle "Komite" olarak anılacaktır), yaşlı kadınların maruz kaldığı çeşitli ayrımcılık türleri ile Taraf Devletlerin hazırladıkları raporlarda yaşlı kadınların hakları konusunun sistematik bir yaklaşımla değerlendirilmiyor olmasından duyduğu endişeyle, 20 Ekim ila 7 Kasım 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen kırk ikinci oturumunda Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (bundan böyle "Sözleşme" olarak anılacaktır) 21. Maddesine uygun olarak, yaşlı kadınların kendilerinin ve insan haklarının korunmasına ilişkin bir genel tavsiye yayımlamaya karar vermiştir.
2. Komite, 5 Temmuz 2002 tarihli 26/III karar hükmünde, Sözleşmenin "yaşlı kadınların hakları meselesinin çözümlenmesinde önemli bir araç olduğunu" bildirmiştir. (Bkz. Genel Kurul Resmi Tutanaklar, 57. Oturum, Ek No. 38 (A/57/38, birinci kısım, birinci bölüm, 26/III no'lu karar ve bölüm VII, 430 ila 436. Paragraflar.) Sözleşmenin (geçici özel önlemleri konu alan) 4. Maddesinin 1. Bendine ilişkin 25 Sayılı Genel Tavsiye, kadınların maruz kaldığı çeşitli ayrımcılık türlerinin nedenlerinden birinin

23 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/eyhgm/uploads/pages/uluslararasi-mevzuat/bm-madrid-2002-yaslanma-uluslararasi-eylem-plani.pdf>

de yaş olduğunu kabul eder. Komite özellikle, yaşlı kadınların durumunun daha iyi değerlendirilebilmesi için, cinsiyet ve yaşa göre ayrılmış istatistikî verilere duyulan ihtiyacın farkındadır.

3. Komite, geçmişte yaşlı kadınların haklarına ilişkin olarak yapılmış tüm diğer taahhütlerin yanı sıra; Viyana Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı 34, Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu, Yaşlılarla İlgili BM İlke Kararları (46/91 sayılı Genel Kurul karar tasarısı, ek), Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı³⁶, 2002 Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin yaşlıların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına ilişkin 6 Sayılı Genel Yorumu (1995) ile sosyal güvenlik hakkına ilişkin 19 sayılı Genel Yorumunda (2008) yer verilen taahhütleri teyit eder.

Arka plan

4. Birleşmiş Milletlerin güncel istatistikî verilerinden hareketle, 36 yıllık süre zarfında dünya genelinde yaşayan 60 yaş üzeri insan sayısının 15 yaş üzeri gruptan daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. 2050 yılına gelindiğinde, yaşlı nüfusun 2 milyarı aşacağı ya da günümüzde dünya genelinde yüzde 11 oranında olan 60 yaş üzeri nüfus oranının emsalsiz bir atılımla iki kat artarak yüzde 22'ye yükseleceği hesaplanmaktadır (Viyana Dünya Yaşlanma Asamblesi Tutanağı, 26 Temmuz-6 Ağustos 1982, Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Tutanaqları 4-15 Eylül 1995, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Kahire 5-13 Eylül 1994, İkinci Uluslararası Yaşlanma Asamblesi, Madrid, 8-12 Nisan 2002 1995).
5. Yaşlılık durumu cinsiyet bazında değerlendirildiğinde, kadınların erkeklerden daha uzun yaşadıkları ve yaşlı erkeklere kıyasla daha fazla sayıda kadının yalnız yaşadığı ortaya çıkmaktadır. 60 yaş üzeri nüfus içinde 100 kadına 83 erkek düşerken; 80 üzeri yaş grubunda 100 kadına yalnızca 59 erkek düşmektedir. Bunun yanı sıra, BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi'nin istatistiklerine göre, 60 yaş üzeri grup içinde yaşlı kadınların yalnızca yüzde 48'i evliyken, söz konusu oranın yaşlı erkeklerde yüzde 80 olarak gerçekleşmiştir.
6. Doğurganlık oranlarındaki düşüş ve yaşam süresinin uzamasının yanı sıra, yaşam standardının yükselmesi ve temel sistemlerde kaydedilen gelişmeye bağlı olarak nüfusun bu şekilde daha önce olmadığı kadar yaşlanma-

sının, kalkınma çabalarının başarılı bir sonucu olmakla birlikte; gelecekte de devam ederek yirmi birinci yüzyılı yaşlıların çağı haline getireceğini düşünmek yerindedir. Ne var ki; bu tarz demografik değişimlerin insan hakları bakımından da çok derinlere nüfuz eden sonuçları olmakta ve yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılık meselesine Sözleşmeyi esas alarak daha kapsamlı ve sistematik bir yöntemle çözüm getirilmesi hususunun ivediliğini daha da artırmaktadır.

7. Yaşlılık meselesi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunudur. Daha az gelişmiş ülkelerdeki çocuk nüfus oranınının 2010 yılındaki yüzde 29'luk değerini aşarak 2050 yılına kadar yüzde 20'ye gerilemesi beklenirken; yaşlı nüfus oranını yüzde 8'den yüzde 20'ye 40 tırmanacaktır. Az gelişmiş bölgelerde yaşayan yaşlı kadınların sayısında 2010 ve 2050 yılları arasında 600 milyonluk bir artış gerçekleşecektir. Bu demografik değişim, gelişen ülkeler için büyük zorlukları da beraberinde getirecektir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda toplumun yaşlanması eğilimi yerleşmiş ve ayırt edici bir özelliktir.
8. Yaşlı kadınlar, homojen bir grup oluşturmazlar. Deneyimleri, bilgileri, yetenek ve becerileri son derece farklıdır; ama yine de ekonomik ve sosyal durumları; demografik, siyasi, çevresel, kültürel, sosyal, bireysel ve ailevi olmak üzere bir dizi etkene dayanır.

Yaşlı kadınların diğer rollerin yanı sıra toplum lideri, girişimci, bakım çalışanı, danışman, arabulucu rollerini üstlenerek kamu yaşamına ve özel hayata katılımı paha biçilemez değerdedir.

Amaç ve Hedef

9. Yaşlı kadınlara ve onların haklarının geliştirilmesine ilişkin işbu Genel Tavsiye Kararı; Sözleşme maddelerinin yaşlanma konusuyla ilişkisini ortaya koymaya çalışır, Kadınların yaşları ilerledikçe karşılaştıkları çeşitli ayrımcılık türlerini tespit eder, insan onuruna yakışır yaşlanma ve yaşlı kadınların hakları açısından Taraf Devletlerin yüklemesi gereken taahhütlerin içerik yönünden çerçevesini çizer ve yaşlı kadınların sorunları ve kaygılarına yönelik üretilen çözümlerin, kendilerinin topluma tam teşekküllü ve erkeklerle eşit koşullarda katılımlarını sağlamak üzere, ulusal stratejilere, kalkınma açılımlarına ve pozitif ayrımcılık uygulamalarına yerleştirilmesine yönelik politika tavsiyeleri sunar.

10. Genel Tavsiyede ayrıca, Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin olarak hazırladıkları raporlarında yaşlı kadınların durumuna değinmeleri hususunda Taraf Devletlere yönelik kılavuz bilgiler de yer almıştır. Yaşlı kadınlara yönelik her türlü ayrımcı uygulamanın sonlandırılması hedefinin tam olarak gerçekleştirilmesi ancak ve ancak onların onurlarına, dokunulmazlık haklarına ve kendi kaderlerini tayin haklarına saygı duyulması ve bu hakların gereğince korunmasıyla mümkün olacaktır.

Özel Hususlar

11. Yaşlarının ilerlemesiyle birlikte hem kadınların hem de erkeklerin ayrımcılıkla karşı karşıya kalmalarına karşın; yaşlı kadınların yaşlılık deneyimleri daha farklı olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşamların bütününe sirayet eden etkisi, ileri yaşlarda daha şiddetli bir hal alır ve sıklıkla da toplum belleğinin derinliklerine kadar kök salmış kültürel ve sosyal normlara dayanır. Yaşlı kadınların yaşadıkları ayrımcılık ise; sıklıkla kaynakların tahsisinden eşit pay alamamaları, kötü muamele, ihmal ve temel yaşam hizmetlerine erişimlerinin kısıtlı olmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkar.
12. Yaşlı kadınları hedef alan somut ayrımcılık türleri, çeşitli sosyoekonomik koşullar ve farklı sosyokültürel çevrelerinde; eğitim, istihdam, sağlık, aile yaşamı ve özel yaşam konularında fırsat eşitliği ve seçim faktörlerine bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebilir. Çoğu ülkede, telekomünikasyon becerilerinin gelişmemiş olması, yeterli barınma koşullarına, toplum hizmetlerine ve internete erişimlerinin olmaması, yalnızlık ve toplum dışına itilmişlik, yaşlı kadınlar bakımından sorun yaratan konulardır. Kırsal kesimlerde veya şehirlerin kenar mahallerinde yaşayan yaşlı kadınlar sıklıkla, temel geçim kaynaklarının ciddi anlamda eksikliği, gelir güvenliliğinin bulunmaması, sağlık hizmetleri ile temel haklar ve hukuk konusunda bilgiye erişimlerinin olmaması ve var olan hakları kullanamama sorunlarıyla karşı karşıyadırlar.
13. Yaşlı kadınların maruz kaldığı ayrımcılık, yaş faktörüyle bir araya gelen, toplumsal cinsiyet, etnik köken, engellilik, yoksulluk, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, göçmenlik durumu, medeni hal ve ailevi durum, okur-yazarlık ve diğer nedenlere dayanan diğer ayrımcılık türleri ile birlikte çoğu kez çok boyutlu bir mesele haline gelir. Azınlıklara, etnik veya yerli gruplara mensup, ülkelerinde yerlerinden edilmiş ya da uyruksuz yaşlı kadınlar ise sık sık orantısız ölçeklerde ayrımcılığa maruz kalırlar.

14. Yaşlı kadınların çoğu, üreme ve üretme rolleri bakımından artık işlevsel bulunmadıkları ve ailelerine yük oldukları düşüncesiyle ihmal edilmektedir. Dul kalma veya boşanma halinde ise, ayrımcılığın şiddeti daha da artmakta; diğer yandan diyabet, kanser, yüksek tansiyon, kalp hastalıkları, katarakt, osteoporoz ve Alzheimer gibi hastalık ve rahatsızlıkların tedavisi için sağlık hizmetine erişimlerinin hiç olmaması veya kısıtlılığı, yaşlı kadınların insan haklarından tam anlamıyla faydalanmasını engellemektedir.
15. Kadınların durumunun tam anlamıyla geliştirilmesi ve iyileştirilmesi ancak, kadın yaşamının – çocukluktan başlayıp ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılığa kadar uzanarak - farklı evrelerini ve her bir evrenin kadınların yaşlılıkta hak kullanımı üzerindeki etkilerini tanıyan ve değerlendiren bir yaşam döngüsü yaklaşımıyla mümkündür. Sözleşmede saklı haklar, kadın yaşamının her evresinde geçerlidir. Ancak çok sayıda ülkede, yaşa dayalı ayrımcılık özel ve tüzel kişiler nezdinde ve politika kademelerinde hala hoş görülmemekte ve kabul görmekte; çok az ülkede yaş temelinde ayrımcılığı yasaklayan mevzuat bulunmaktadır.
16. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, geleneksel ve örfi uygulamalar, engelliler başta olmak üzere yaşlı kadınların yaşamlarının aile ilişkileri, toplumdaki rolleri, medyada çizilen imajları, işverenlerin kendilerine karşı tutumları, sağlık hizmeti ve diğer hizmetlerin tedariki dâhil tüm alanlarını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve psikolojik, sözlü ve mali istismarın yanı sıra, fiziksel şiddete sebebiyet verebilmektedir.
17. Yaşlı kadınlar, politika ve karar alma süreçlerine katılımlarını engelleyen kısıtlamalar nedeniyle de çoğu kez ayrımcılığa hedef olmaktadır. Sözgelimi, kimlik belgelerinin ve ulaşım araçlarının eksikliği nedeniyle, yaşlı kadınların seçme hakkı engellenebilmektedir. Bazı ülkelerde ise, yaşlı kadınların hak aramak üzere dernek ya da başka sivil toplum grupları kurmalarına ya da kurulu olanlara katılmalarına izin verilmemektedir. Ayrıca zorunlu emeklilik yaşı, uluslararası düzeyde hükümet temsilciliği yapanlar dâhil kadınlara karşı ayrımcılık teşkil edecek şekilde, erkeklerden daha erken yaşlar olabilmektedir.
18. Mülteci konumunda bulunan, sığınma talep eden veya uyruksuz yaşlı kadınlar ile göçmen işçi olarak çalışan ya da ülkelerinde yerlerinden edilmiş yaşlı kadınlar çoğu kez ayrımcılık, istismar ve ihmale maruz kalmaktadır. Zorla yerlerinden edilen ya da uyruksuz kalan yaşlı kadınlar, sağlık hiz-

meti tedarikçileri tarafından teşhis veya tedavi edilemeyen travma sonrası stres sendromu yaşayabilirler. Yaşlı mülteci ve yerlerinden edilmiş kadınların yasal statüleri olmadığı veya bu kadınlar yasal belge ibraz edemedikleri veya sağlık kuruluşlarından uzağa yerleştirildikleri için sağlık hizmetine erişememektedirler. Ayrıca, bu hizmetlere erişmeye çalışırken kültürel ve dilsel engellerle de karşılaşabilmektedirler.

19. İşverenler, ölü yatırım oldukları düşüncesiyle yaşlı kadınları eğitim veya mesleki eğitime layık görmezler. Yaşlı kadınlar ayrıca, ne modern bilgi teknolojilerine ne de bunlara giden kaynaklara erişimde eşit fırsatlara sahiptirler. Başta engelliler ve kenar mahallelerde yaşayanlar olmak üzere yoksul yaşlı kadınların çoğu, eğitim hakkından mahrum bırakılmışlar ve yaygın veya örgün eğitime ya hiç erişememiş ya da kısıtlı koşullarda erişebilmişlerdir. Okumaz-yazmazlık ve matematiksel okumaz-yazmazlık, yaşlı kadınların kamu ve siyaset hayatına, ekonomiye tam katılımlarını, bir dizi hizmet, hak ve dinlenme-eğlence faaliyetine erişimlerini çok ciddi anlamda kısıtlayabilmektedir.
20. Kayıtlı istihdamda yer alan kadın sayısı, görece çok azdır. Kadınlar ayrıca, aynı veya eşit nitelikteki işler karşılığında daha az ücret almaktadır. Üstelik yaşamları boyunca istihdam alanında karşılaştıkları toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, ilerleyen yaşlarda kümülatif etkilerle kendini göstererek yaşlı kadınları, yaşlı erkeklere kıyasla orantısız ölçeklerde daha düşük gelir ve aylığa razı olmaya ve hatta gelirsiz kalmaya zorlamaktadır. Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 28. Maddesinin 2 (b) bendinde, başta engelliler olmak üzere yaşlı kadınların sosyal güvenliğinin sağlanması öngörülmektedir; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi yayımlandığı 19 sayılı Genel Yorumunda herkesin işveren ve çalışan ödemeli emeklilik planları kapsamına alınmasının (4. Madde (b) bendi) mümkün olmaması nedeniyle, Devletlerin birçoğunda tüm masrafları devletçe ödenen emeklilik planlarının yapılmasının gerekli olduğunu takdir eder. Ödenecek emekli aylığının genellikle aktif çalışma yaşamı boyunca elde edilen kazanımlarla yakından ilişkili olması nedeniyle, yaşlı kadınların emekli aylıkları, erkeklere oranla çoğu kez daha düşük olmaktadır. Üstelik yaşlı kadınlar bilhassa, kendileri için zorunlu emeklilik yaşının erkeklerden daha farklı olmasıyla sonuçlanan, yaş ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın etkisi altında kalmaktadırlar. Yaşlı kadınların arzu ettikleri takdirde çalışmaya devam etme ve koşullar elveriyorsa, erkeklerle eşit düzeyde emeklilik geliri birik-

tirme haklarını korumak üzere, kadınlara bir emeklilik yaşı opsiyonu tanınmalıdır. Birçok yaşlı kadının, bakıma muhtaç küçük çocukların, eşlerinin/partnerlerinin ya da yaşlı ebeveynlerinin veya akrabalarının bakımını üstlendikleri ve hatta zaman zaman bu sorumluluğu üstlenen tek kişi oldukları malumdur. Karşılıksız bakımın maddi ve manevi maliyeti, nadiren fark edilmektedir.

21. Yaşlı kadınların kendi kaderlerini tayin etme ve sağlık hizmetlerinde rıza haklarına her zaman saygı gösterilmemektedir. Yaşlı kadınlara verilen, uzun süreli bakım dâhil sosyal hizmetler, kamu harcamalarının kesilmesiyle orantısız bir şekilde azalabilmektedir. Menopoz sonrası, doğurganlığın yitimiyle ortaya çıkan rahatsızlık ve hastalıklar ile yaşla ilgili ve cinsiyete özgü fiziksel ve ruhsal hastalıklar; araştırmalarda, akademik çalışmalarda, kamu politikalarında ve hizmet tedarikinde göz ardı edilmektedir. Cinsel sağlık ve HIV/AIDS konularında yapılan bilgilendirmeler, nadiren yaşlı kadınlar için kabul edilebilir, erişilebilir ve uygun bir şekilde yapılmaktadır. Kayıt dışı sektörde çalıştıkları süre boyunca ve hiçbir karşılık talep etmeden üstlendikleri bakım sorumluluğu süresince herhangi bir sigorta planına katkıda bulunmadıkları için, yaşlı kadınların çoğunun özel sigortaları yoktur; ya da devlet kaynaklı emeklilik planlarının kapsamına alınmamışlardır.
22. Yaşlı kadınlar, bakımını üstlendikleri çocukların ebeveyni ya da yasal vasisi sıfatını taşımadıklarında, aile ödeneklerinden hak talep edememektedirler.
23. Mikro kredi ve finans planlarında genellikle, yaşlı kadınların bunlara erişebilmesini engelleyen yaş kısıtlamaları veya diğer kriterler bulunmaktadır. Eve bağımlı olanlar dâhil çok sayıda yaşlı kadın, kültürel faaliyetlerle dinlenme-eğlence ve toplum etkinliklerine katılamamakta; böylece toplum dışına itilmekte ve bu durum refahlarını olumsuz etkilemektedir. Çoğu kez, yaşamlarını bağımsız olarak sürdürmeleri için gerekli olan kişisel yardım ve evlerini erişilebilirliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler ve hareket etmelerine yardımcı imkânlar dâhil yeterli barınma koşullarının sağlanmasına yeterince özen gösterilmemektedir.
24. Pek çok ülkede yaşlı kadınların çoğunluğu, yaş ve yoksulluk düzeylerinden dolayı sosyal hizmetlere erişimin daha zor olduğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu kadınların büyük bir kısmı, göçmen işçi olarak çalışan

çocuklarının gönderdiği düzensiz, yetersiz miktarlarla geçinmekte veya-
hut hiç para yardımı almadan yaşamlarını sürdürmektedirler. Su, yemek
ve konut mahrumiyeti, kırsal kesimde yaşayan yaşlı kadınların gündelik
yaşamının bir parçası haline gelmiştir. Gıda pahalılığı, - istihdamda ya-
şadıkları ayrımcılığın sonucu olarak - gelirlerin yetersizliği, sosyal sigor-
talarının olmaması ve kaynaklara erişememeleri gibi faktörlerin bir ara-
ya gelmesiyle, yaşlı kadınların yeterli ve düzgün gıdayı almaya güçleri
yetmeyebilmektedir. Ulaşım imkânlarına erişememeleri, yaşlı kadınların
sosyal hizmetlere erişimlerini veya topluma ve kültürel faaliyetlere katılma-
larını engelleyebilmektedir. Bu tür alanlara erişim sıkıntısı, yaşlı kadınların
gelir düzeyinin düşük olması ve ihtiyaçlarına yanıt veren makul ve erişile-
bilir toplu taşıma hizmeti sağlanmasına ilişkin kamu politikalarının yetersiz
kalmasından kaynaklanabilmektedir.

25. İklim değişikliği özellikle, sosyal normlar ve toplum hiyerarşisinde yardım
ve kaynakların eşitsiz dağılımının yanı sıra, psikolojik farklılıkları, fiziksel
becerileri, yaşları ve cinsiyetleri nedeniyle doğal afet durumlarında başta
dezavantajlı konumda olan yaşlı kadınlar olmak üzere, kadınları daha
farklı bir şekilde etkilemektedir. Kaynaklara ve karar alma süreçlerine eri-
şimlerinin kısıtlı olması, kadınların iklim değişikliği karşısında savunmasız-
lığını da artırmaktadır.
26. Bazı kanunlar ve örfler, eşlerinin ölümü durumunda kadınlara miras hakkı
ya da evlilikte edinilen malları yönetme hakkı tanımamaktadır. Bazı hukuk
sistemleri bu durumu, dullara merhumun mal varlığından destek ödemesi
yapılması gibi diğer ekonomik güvenceler vererek haklı göstermektedir.
Ancak, gerçekte bu tür hükümler nadiren uygulanmakta ve dul kadınlar,
sıklıkla bu haklardan mahrum bırakılmaktadır. Bazı kanunlarda yaşlı ka-
dınlara bilhassa ayrımcılık yapılmakta ve bazı dul kadınlar ise, “mallarının
gasp edilmesiyle” mağduriyet yaşamaktadırlar.
27. Yaşlı kadınlar sömürüye ve fiil ehliyetlerinin kendi rızaları olmadan avu-
katlara ya da aile fertlerine devredilmesiyle yaşadıkları ekonomik istismar
gibi yollarla dâhil suüstümale özellikle açtıkları.
28. Komitenin 21 Sayılı Genel Tavsiyesinde (1994), “çok eşli evliliklerin, ka-
dının erkeklerle eşit olma hakkını ihlal ettiği ve bu tür evliliklerin teşvik
edilmemesi ve yasaklanmasına yetecek kadar ciddi maddi ve manevi so-
nuçlarının olabileceği” (14. Bent) belirtilmektedir. Yine de, çok eşli evlilik,

birçok ülkede hala uygulanmaktadır ve çok sayıda kadın, çok eşli evlilik bağıyla bağlıdır. Bu tür evliliklerde, doğurganlıklarının ve ekonomik etkinliklerinin sona erdiği düşünüldüğünde, yaşça büyük eşler çoğu kez ihmal edilmektedirler.

Tavsiyeler

Genel Değerlendirme

29. Taraf Devletler, yaşlı kadınların toplum için önemli bir kaynak olduğunu kabul etmeli ve onlara yönelik ayrımcılığı sonlandırmak üzere mevzuat çalışmalarının yapılması dâhil, tüm uygun önlemleri alma yükümlülüğünü üstlenmelidirler. Taraf Devletler, Sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Bendi ile Komitenin 23 (1997) ve 25 (2004) Sayılı Genel Tavsiyelerine uygun olarak, yaşlı kadınların siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve sivil hayata ve toplumun diğer alanlarına tam ve etkin bir şekilde katılımını sağlamak üzere geçici özel önlemler dâhil toplumsal cinsiyete duyarlı ve cinsiyete özgü politikalar benimsemeli ve önlemler almalıdırlar.
30. Taraf Devletler, kadınların yaşamları boyunca, insani ve/veya doğal afetlerin yanı sıra, savaş ve barış zamanlarında tam teşekkülde gelişim ve ilerlemelerini sağlamakla yükümlüdürler. Bu nedenle Taraf Devletler, kadının tüm yönlerden gelişimi ve ilerlemesine yönelik hiçbir yasal hüküm, politika ve müdahalenin yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılık içermemesini sağlamalıdırlar.
31. Taraf Devletler yükümlülükleri kapsamında, kadına yönelik ayrımcılık meselesinin çok boyutlu yapısını dikkate almalı ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin mevzuat ve bunun pratikteki uygulaması bakımından kadın yaşamının her evresinde geçerli olmasını sağlamalıdırlar. Bu bağlamda, Taraf Devletlerin yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılık barındıran mevcut kanun, yönetmelik ve örfi hukuklarını yürürlükten kaldırmaları veya değiştirmeleri ve mevzuatlarında yaşa ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamaları ısrarla tavsiye edilmektedir.
32. Kanun reformlarını ve politika oluşturulmasını desteklemek üzere kırsal alanda, çatışma bölgelerinde yaşayanlar, azınlık gruplarına mensup olanlar ve engelliler dâhil yaşlı kadınların durumu hakkında bilgi edinebilmek için Taraf Devletlerin yaşa ve cinsiyete göre ayrılmış veri toplamları, bunları analiz etmeleri ve yaygınlaştırmaları teşvik edilmektedir. Bu

veriler, diğer konuların yanında özellikle yoksulluk, okumaz-yazmazlık, şiddet, HIV/AIDS'le yaşayan ve bu hastalıktan etkilenen kişilerin bakım işi dâhil karşılığı ödenmeyen emek, göç, sağlık hizmetine erişim, barınma, sosyal ve ekonomik fayda ve yardımlar ile istihdam odaklı olmalıdır.

33. Taraf Devletler, yaşlı kadınların kendi hakları ve hukuki hizmetlere erişim yolları konusunda bilgilendirilmelerini sağlamalıdır. Adli yardım sorumluları ve hukuk destek elemanlarının yanı sıra, polise ve yargı mensuplarına yaşlı kadınların hakları konusunda eğitimler vermeli; kamu kurum kuruluşlarında yaşlı kadınları etkileyen yaş ve cinsiyetle ilgili diğer konularda hassasiyet geliştirmeli ve bununla ilgili eğitimler düzenlemelidirler. Bilgi edinme, hukuki hizmetler, etkili çözüm ve tazminat imkânları engelli yaşlı kadınlar için de sağlanmalı ve eşit koşullarda erişilebilirliği temin edilmelidir.
34. Taraf Devletler, yaşlı kadınların mülkiyet yönetim hakları dâhil hak ihlallerinin tazmini ve ihlalin ortadan kaldırılmasını talep edebilmelerini sağlamalı ve bu kadınların keyfi veya ayrımcı sebeplere dayanarak fiil ehliyetinden mahrum bırakılmasını önlemelidirler.
35. Taraf Devletler, iklim değişikliği ve afet riskini azaltma odaklı tedbirlerin toplumsal cinsiyete ve yaşlı kadınların ihtiyaçlarına ve savunmasızlığına duyarlı olmasını sağlamalıdır.

Kalıp yargılar

36. Taraf Devletler, engelli olanlar dâhil yaşlı kadınların olumsuz kalıp yargılar ve kültürel uygulamalar nedeniyle maruz kaldıkları fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü ve ekonomik istismarı azaltmak amacıyla olumsuz kalıp yargıları ortadan kaldırmak ve yaşlı kadınlara ön yargıyla yaklaşan ve zarar veren sosyal ve kültürel davranış biçimlerini değiştirmekle yükümlüdürler.

Şiddet

37. Taraf Devletler, engelli olanlar dâhil yaşlı kadınları hedef alan ev içi şiddet, cinsel şiddet ve kurumsal şiddet dâhil şiddetin adını koyan ve yasaklayan bir mevzuat hazırlamakla yükümlüdürler. Taraf Devletlerin bir diğer yükümlülüğü ise, geleneksel uygulama ve inanışların bir sonucu olarak işlenenler dâhil olmak üzere yaşlı kadınları hedef alan tüm şiddet suçlarını soruşturmak, kovuşturmak ve cezalandırmaktır.

38. Taraf Devletler, silahlı çatışma zamanlarında yaşlı kadınlara uygulanan şiddet, silahlı çatışmaların yaşlı kadınların hayatları üzerindeki etkisi ve yaşlı kadınların çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesine ve yeniden yapılanma süreçlerine yapabilecekleri katkıları, özellikle dikkate almalıdır. Taraf Devletler ayrıca, cinsel şiddet, zorla yerinden edilme ve silahlı çatışmalarda mültecilerin durumu hususlarını değerlendirirken, yaşlı kadınlara da gereğince yer vermelidirler. Devletler bu konulardaki çözüm arayışlarında, Birleşmiş Milletlerin kadın, barış ve güvenlik konularındaki ilgili kararlarını, özellikle de Güvenlik Konseyi'nin 1325 (2000), 1820 (2008) ve 1889 (2009) sayılı kararlarını göz önüne almalıdırlar.

Kamusal yaşama katılım

39. Taraf Devletler, yaşlı kadınlara kamusal ve siyasi yaşama katılma, tüm kademelerde mevki sahibi olma fırsatı tanınmalı ve seçimlere katılmak ve aday olabilmek için gerekli tüm belgelere sahip olmalarını sağlamalıdırlar.

Eğitim

40. Taraf Devletler, her yaşta kadının eğitim alanında fırsat eşitliğine sahip olmasını, yaşlı kadınların yetişkinlere yönelik eğitim ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarından faydalanmalarını, kendileri ve aileleri için sunulacak gerekli eğitimlerle bilgi edinmelerini garanti altına almakla yükümlüdürler.

Çalışma ve emeklilik olanakları

41. Taraf Devletler, yaşlı kadınların yaş veya toplumsal cinsiyet temelinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan, ücretli işler bazında istihdama katılımlarını kolaylaştırmakla yükümlüdürler. Taraf Devletler, ayrıca, yaşlı kadınların iş yaşamında karşılaşacakları sorunların çözümüne özel ilgi gösterilmesini, erken emeklilik ya da benzer çözümlere itilmemelerini garanti etmek zorundadırlar. Bunun dışında, toplumsal cinsiyetle ilişkili ücret farklılıklarının yaşlı kadınlar üzerindeki etkisini de izlemelidirler.

42. Taraf Devletler, kamuda ve özel sektörde emeklilik yaşı uygulamasında kadınlara karşı ayrımcılık yapılmamasını sağlamakla yükümlüdürler. Dolayısıyla, emeklilik politikalarının, kadınların erken emekliliği tercih ettiği durumlarda bile, herhangi bir yönüyle ayrımcı olmamasını ve aktif olarak çalışma hayatına katılmış tüm yaşlı kadınların yeterli emeklilik gelirine erişimini sağlamak da Taraf Devletlerin bir yükümlülüğüdür. Gerektiği yerde

geçici özel önlemlere de başvurmak yoluyla Taraf Devletler, emeklilik gelirlerini güvence altına almak için tüm önlemleri usulü dairesinde almalıdır.

43. Taraf Devletler, çocuk bakım sorumluluğunu üstlenmiş olanlar da dâhil tüm yaşlı kadınların, çocuk yardımı parası gibi sosyal ve ekonomik yardımlara; yaşlı anne baba ya da hısımlarının bakımını üstlendikleri durumlarda ise gerekli her türlü desteğe erişimlerini sağlamalıdır.
44. Taraf Devletler, emeklilik maaşı bağlanmamış ya da sigorta primleri yetersiz olan tüm kadınlara, erkeklerle eşit koşullarda ve yeterli miktarda, işveren ödemeli emekli aylığı bağlamalıdır. Özellikle ücra veya kırsal yerleşimlerde yaşayanlar olmak üzere, yaşlı kadınlara devlet destekli maaş verilmeli ve kadınların bu imkâna erişimi sağlanmalıdır.

Sağlık

45. Taraf Devletler, Komitenin kadın ve sağlık konulu 24 Sayılı Genel Tavsiyesine (1999) uygun olarak yaşlı kadınların sağlık ihtiyaçlarının korunmasına ilişkin kapsamlı bir sağlık politikası benimsemelidirler. Bu politikayla tüm yaşlı kadınlara, koşullar elverdiğince kullanıcı ücretlerinin kaldırılması, geriatri hastalıkları konusunda sağlık çalışanlarının eğitilmesi, yaşla ilgili gelişen bulaşıcı olmayan ve kronik hastalıkların tedavisi için ilaç tedarik edilmesi ve bağımsız yaşayabilmeleri için gerekli bakım ve hafifletici (palyatif) bakım dâhil uzun süreli bakım ve sosyal bakım hizmetleri aracılığıyla tüm yaşlı kadınlar için alım güçlerine uygun ve erişilebilir sağlık hizmeti sağlanmalıdır. Uzun süreli bakımla ilgili yasal koşullar, sağlık problemlerinin baş göstermesini önlemeye yönelik sağlıklı beslenme uygulamaları ve aktif bir yaşam tarzının benimsenmesi gibi davranış ve yaşam tarzı değişikliklerini ve özellikle yaşlı kadınlar arasında en yaygın olan hastalıkların izlemi ve tedavisi dâhil sağlık hizmetlerinin makul ücretler karşılığında erişilebilirliğini özendirici açılımlar içermelidir. Sağlık politikaları ayrıca, engelli olanları dâhil olmak üzere yaşlı kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinin ücretsiz olmasını ve ilgili kişinin bilgilendirilmiş rızasına tabi olarak sunulmasını sağlamalıdır.
46. Taraf Devletler, genç yetişkinlerin göçü dolayısıyla torunlarının ve ailelerinin bakıma muhtaç diğer genç üyelerinin bakım yükümlülüğünü üstlenen kadınlar ve HIV/AIDS'le yaşayan veya HIV/AIDS'ten etkilenen aile fertlerine bakan kadınların yanı sıra, azınlık mensubu ve engelli kadınlara

özellikle vurgu yaparak yaşlı kadınların fiziksel, zihinsel, ruhsal ihtiyaçlarına ve sağlıkla ilgili gereksinimlerine uygun olarak geliştirilmiş özel programlar benimsemelidirler.

Kadınların ekonomik yönden güçlendirilmesi

47. Taraf Devletler, iktisadi ve sosyal hayatta yaşlı kadınlara yöneltilen ayırmacılığı tüm yönleriyle ortadan kaldırmakla yükümlüdürler. Tarımsal kredi ve borçlanma imkânlarından faydalanmalarına engel olan yaşa ve toplumsal cinsiyete dayalı tüm engeller kaldırılmalı ve yaşlı kadın çiftçiler ile küçük arazi sahiplerinin kendilerine uygun teknoloji olanaklarına erişimleri sağlanmalıdır. Taraf Devletler, yaşlı kadınlar için mikro kredili girişimciliği özendirmenin yanı sıra, özel destek sistemleri ve kefaletsiz mikro kredi sağlamalıdır. Yaşlı kadınlara hizmet verecek dinlence-eğlence tesisleri kurulmalı ve eve bağımlı yaşlı kadınlara sosyal yardım hizmeti verilmelidir. Taraf Devletler, kırsalda yaşayanlar dâhil olmak üzere yaşlı kadınların toplum faaliyetlerinin de dâhil olduğu sosyal ve ekonomik faaliyetlere katılmalarını sağlamak üzere uygun fiyatlı ve uygun koşullarda ulaştırma hizmeti sağlamalıdır.

Sosyal Yardımlar

48. Taraf Devletler, yaşlı kadınların özel gereksinimlerine hitap eden yeterli barınma koşullarına erişimlerini sağlamak adına gerekli önlemleri almalı; yaşlı insanların hareket kabiliyetini engelleyen ve onları evlerine mahkûm eden mimari ve sair tüm engeller ortadan kaldırılmalıdır. Taraf Devletler, yaşlı kadınların mümkün mertebeye evlerinde kalmaya devam ederek bağımsız yaşamalarını sağlayacak sosyal hizmetleri sunmalıdırlar. Yaşlı kadınların konut hakları ve mal mülk edinme haklarını olumsuz etkileyen kanun ve uygulamalar lağvedilmelidir. Taraf Devletler ayrıca, yaşlı kadınları, zorla evlerinden tahliye edilmeye ve evsiz kalmaya karşı korumalıdır.

Kırsal kesimde yaşayan ve sair savunmasız yaşlı kadınlar

49. Taraf Devletler, yaşlı kadınların kırsal ve kentsel kalkınma planlarıyla ilgili süreçlere dâhil edilmelerini sağlamalıdır. Taraf Devletler su, elektrik ve öteki hizmetlerin yaşlı kadınlara alım güçlerine uygun koşullarda sunulmasını sağlamalıdır. Güvenli su kaynaklarına ve yeterli koşullarda sıhhi tesisata erişimin artırılmasına yönelik politikalarla, ilgili teknolojilerin erişilebilirliği ve fiziksel güç gerektirmeden kullanılabilmesi sağlanmalıdır.

50. Taraf Devletler, toplumsal cinsiyete ve yaşa duyarlı gerekli politikaları benimseyerek, ülkelerinde yerlerinden edilmiş ve göçmen işçi olarak çalışan kadınların yanı sıra, mülteci konumunda bulunan ve uyruksuz yaşlı kadınların korunmasını sağlamalıdır.

Evlilik ve aile yaşamı

51. Taraf Devletler, evlilik ve evliliğin feshi durumlarında mülkiyet ve miras konuları da dâhil olmak üzere yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılığa olanak tanıyan mevzuatın tamamını lağvetmekle yükümlüdürler.

52. Taraf Devletler, mülkiyet ve miras bakımından yaşlı dul kadınlara ayrımcılık içeren mevzuat hükümlerinin tamamını yürürlükten kaldırmalı ve onları mallarının gasp edilmesine karşı korumalıdır. Sözleşmeden kaynaklanan akdi yükümlülüklerine uygun kanuni mirasçılık kanunları kabul etmelidirler. Üstelik yaşlı kadınları rızaları alınmadan evlenmeye zorlayan uygulamaları sonlandıracak önlemleri almalı ve varis sayılmaları için vefat eden eşlerinin erkek kardeşiyle veya başka biriyle zorla evlendirilmeleri koşulunun aranmamasını sağlamalıdır.

53. Taraf Devletler, 21 Sayılı Genel Tavsiyeye uyararak çok eşli evlilikleri özendirmekten ve uygulamaktan vazgeçmeli ve bu evliliklerde kocanın ölümü halinde, malvarlığının eşleri ve tüm çocukları arasında eşit olarak paylaşılmasını sağlamalıdır.²⁴

Tavsiye kararında özetle, yaşlı kadınlara yönelik olumsuz tektipleştirmenin ve engelliler de dâhil yaşlı kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması, toplumsal hayata katılımlarının sağlanması, eğitim ve istihdam alanına eşit şekilde katılmaları ve emeklilik yaşı konusunda ayrımcılığa uğramamaları, erken emekli edilmemeleri, sağlığa erişim ve sosyal haklardan yararlanma konusunda ayrımcılığa tabi tutulmamaları, ekonomik olarak güçlendirilmeleri, kırsal kesimde yaşayan, mülteci veya göçmen statüsünde olan da veya sair bir kırılgan grup içinde bulunan yaşlı kadınların durumlarının, sağlıklı suya erişim dâhil, özel ihtiyaçlarına göre gözetilmesi, evlilik ve aile yaşamında mülk edinme ve miras haklarının korunması, dul yaşlı kadınların eski eşlerinin akrabaları dâhil herhangi biriyle zorla evlendirilmelerinin ve poligaminin engellenmesi, poligam bir erkekle evlenmiş kadınların ve bu kadın-

²⁴ [https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf)

ların tüm çocuklarının eşin ölümü halinde eşten kalan haklardan eşit şekilde yararlanmaları konusunda gerekli tüm tedbirleri almaları ve düzenlemeleri yapmaları konusunda tavsiyede bulunulmuştur.²⁵

c- BM Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesinin Tavsiye Kararları

Daha önce de belirttiğimiz gibi, LGBTİ+ yaşlıların haklarının düzenlenmesi konusunda BM ve BM organları düzeyinde henüz bir uluslararası sözleşme veya tavsiye kararı mevcut değildir. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin (CESCR) altta belirtilen tavsiye kararları ile genel olarak yaşlı haklarına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Bu tavsiye kararları LGBTİ+lar gibi özel grupların ihtiyaçlarına yönelik özel düzenlemeler içermemektedir. Ancak insan hakları çerçevesinde düzenlenen bu tavsiye kararlarının LGBTİ+ yaşlıların özel ihtiyaçları da gözetilerek LGBTİ+ yaşlılara ayrımcılık uygulanmadan hayata geçirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin (CESCR) 08.12.1995 tarih ve 13. Oturumunda kabul edilen 6 No'lu Yaşlıların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Tavsiye Kararı²⁶, 11.08.2000 tarih ve 22. Oturumunda kabul edilen 14 No'lu En Yüksek Düzeyde Erişilebilir Standartta Sağlık Hakkı Tavsiye Kararı²⁷, 04.02.2008 tarih ve 29. Oturumunda kabul edilen 19 No'lu Sosyal Güvenlik Hakkı Tavsiye Kararı²⁸, 02.07.2009 tarih ve 42. Oturumunda kabul edilen 20 No'lu Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarda Ayrımcılığın Sona Erdirilmesi Tavsiye Kararı²⁹ ve 21.12.2009 tarih ve 43. Oturumunda kabul edilen 21 No'lu Herkesin Kültürel Hayata Katılım Hakkı Tavsiye Kararı³⁰ ile özetle ve genel olarak yaşlıların karşılaşılabildiği;

- Yalnızlık,
- İzolasyon,
- İnternet becerisinin eksikliği,
- Toplum geneli tarafından "işe yaramaz" görülme ve tek tipleştirme,

25 <https://www.refworld.org/docid/4ed3528b2.html>

26 <https://www.refworld.org/pdfid/4538838f11.pdf>

27 <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>

28 <https://www.refworld.org/docid/47b17b5b39c.html>

29 <https://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html>

30 <https://www.refworld.org/docid/4ed35bae2.html>

- Hastalıklar ve kronik hastalıklar,
- Çoklu ayrımcılık,
- Ekonomik zafiyet,
- Psikolojik, ekonomik ve sözlü taciz,
- Katılım süreçlerinin engellenmesi, teşvik edilmemesi, uyumlaştırılmaması,
- Eğitim desteklerinin kesilmesi (mesleki, yaygın, hayat boyu vb.),
- Düşük maaş, düşük emeklilik maaşı,
- Evde bakım verme ya da alma durumunun yerine getirilmemesi,
- Kredilerden eşit yararlanamama,
- Taşra ve kırsal alanda akran desteği ve dayanışmasından ve diğer koruma mekanizmalarından mahrum kalma,
- Miras hakkı,
- Toplu ulaşım,
- Kriz ve afet durumları,
- Adalete erişim ve zararların tazmini

Şeklinde sayılan durumlardan dolayı özel ihtiyaçlarının karşılanması ve ayrımcılığa uğramamaları konusunda taraf devletlere gerekli tedbirleri almak ve düzenlemeleri yapmak konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur.

Ayrıca yaşlıların;

- Bağımsızlık;
- Kendi potansiyelini yaşayabilme hakkı;
- Katılım hakkı;
- Bakım hakkı;
- İtibar hakkı;
- Özel sağlık sigortaları ve tamamlayıcı sağlık sigortaları ihtiyaçlarının gözetilmesi,
- Ailenin korunması ve yoksulluk önleyici sosyal koruma programları gerçekleştirilmesi,

- Topluluk desteği,
- Sosyal içerme ve kentin geri kalanına entegre bakım evleri ve konutlar inşa edilmesi,
- Sağlıklı yaşlanma için sağlık programları gerçekleştirilmesi,
- Yaşlanmaya dair akademik ve istatistiki araştırmalar gerçekleştirilerek ihtiyaçlar ve sorunların belirlenmesi gibi kamu politikaları gerçekleştirilmesi şeklinde strateji önerilerinde bulunulmuştur.

d- BM İnsan Hakları Komitesinin ve Engelli Hakları Komitesinin Tavsiye Kararları

BM Medeni ve Haklar Uluslararası Sözleşmesi çerçevesinde İnsan Hakları Komitesi'nin 10.11.1989 tarih ve 37. Oturumunda kabul edilen 18 No'lu Ayrımcılığın Sonlandırılması Tavsiye Kararı'nda yaş ayrımcılığı bir ayrımcılık türü olarak belirtilmemiş olmasına rağmen, genel olarak ayrımcılık yasağının kapsamını düzenleyen bu tavsiye kararının yaş ayrımcılığını önlemede kullanılacak kriterler açısından da yol gösterici mahiyette olmasını öneriyoruz.³¹

Engelli Hakları Komitesi'nin 19.05.2014 tarih ve 11. Oturumunda kabul edilen 1 No'lu Kanun Önünde Eşitlik Genel Tavsiye Kararı her ne kadar engelli haklarına yönelik özel düzenlemeler içerse de, özellikle bağımsız yaşama ve topluluğa dahil edilme, mahremiyet ve politik temsil konusunda getirilen ve BM Yaşlılık İlkeleri kapsamında da aynen benimsenen kriterlerin, LGBTİ+ yaşlıların ve genel anlamda LGBTİ+ haklarının geliştirilmesinde kriter olarak benimsenmesini öneriyoruz.³²

Yine, 19.05.2014 tarihinde aynı oturumda kabul edilen 2 No'lu Erişim Genel Tavsiye Kararı her ne kadar engelli haklarına yönelik özel düzenlemeler içerse de, gündelik yaşamda benzer şekilde toplumsal yaşama tam ve eşit bir şekilde erişim hakkından yoksun kalan LGBTİ+ yaşlıların toplumsal yaşama erişimlerinin sağlanması için aynı kriterlerin LGBTİ+ yaşlılarla ilgili düzenleme ve politikalarda da benimsenmesini öneriyoruz.³³

31 <https://www.refworld.org/docid/453883fa8.html>

32 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>

33 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/033/13/PDF/G1403313.pdf?OpenElement>

Avrupa Konseyi'nin Yaşlı Haklarına İlişkin Düzenlemeleri

“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” olarak da adlandırılan “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme”, klasik kişisel ve siyasal hakları güvence altına alır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde doğrudan yaşlıların korunmasına yönelik düzenlemeler yoktur. Böyle olmakla birlikte genel nitelikteki bazı düzenlemelerden yaşlılar da yararlanabilmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yaş bakımından ayrımcılık yasağı olmamasına rağmen 14. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı, yaşa dayalı ayrımcılık yapılmasını da kapsadığından değinilen düzenlemeden yaşlılar da yararlanabilmektedir³⁴. “Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulamada 14. maddede düzenlenen ayrımcılık yasağının yaş nedeniyle ihlali halinde ayrımcılığı yaptırıma tabi tutan pek çok karar vermiştir”³⁵.

“Yaşlı haklarına değinen **Avrupa Sosyal Şartı** ile ise, ekonomik ve sosyal hakları güvence altına alınır. Sağlığın korunması hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sosyal ve tıbbi yardım hakkı ve sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı bakım hizmetlerinden yararlanma hakkı ekonomik ve sosyal haklar kapsamında güvence altına alınan haklar arasındadır. Sosyal ve ekonomik hakların korunması alanında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini tamamlayıcı bir belge olan Avrupa Sosyal Şartı, “istihdam koşulları” ve “sosyal bağlılık” şeklinde iki temel kategoriye ayrılabilir nitelikte bir dizi hakkı güvence altına almaktadır. Hiç kuşkusuz söz konusu haklardan sağlığın korunması hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sosyal ve tıbbi yardım hakkı ve sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı, bakım hizmetlerinden yararlanmayı da kapsamına alan temel haklardır. Avrupa Sosyal Şartı 1996 yılında yeniden gözden geçirilmiş ve yeni bir takım hakları da güvence altına alacak bir şekilde geliştirilmiştir. Gözden geçirilmiş Şartın 23. maddesinde akit taraflara yaşlıların sosyal korunma hakkını etkili bir şekilde kullanmasını sağlamak amacıyla doğrudan harekete geçme veya kamu ve özel sektörle iş birliği yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Söz konusu maddede yaşlıların mümkün olduğunca uzun bir süre iyi bir yaşam sürmeleri ve sosyal ve kültürel hayatta aktif bir rol oynamalarına imkân verecek uygunlukta kaynak sağlanması, yararlanabilecekleri hizmet ve kolaylıklar hakkında bilgilendirilmeleri, kendi hayat tarzlarını serbestçe seçmeleri ve bildikleri çevrede sağlık durumlarına uygun konut sağlanması, evlerini sağlık koşullarına uygun hale getirmeleri için destek verilmesi

34 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/883174>

35 https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Elderly_TUR.pdf

*ve durumlarına uygun sağlık hizmetleri sunulması, kurumlarda yaşayan yaşlılara uygun destekler verilmesi ve onların özel hayatlarına ve kuruma ilişkin karar alma süreçlerine katılma olanağı tanınması gerektiği hüküm altına alınmıştır*³⁶.

Avrupa Konseyi'nin yaşlı haklarına ilişkin almış olduğu 19.02.2014 tarihli Tavsiye Kararında yasaklanan çoklu ayrımcılık biçimlerinden biri olarak cinsel yönelim ayrımcılığına değinilmiştir³⁷. Tavsiye kararının 11. maddesinde "cinsel mahremiyet hakkı", 32. maddesinde ise "özel hayatın gizliliği" hakkı çerçevesinde bakım hizmeti verenler tarafından hassas kişisel verilerin gizli tutulması gereği düzenlenmiştir. Bu tavsiye kararı, çoklu ayrımcılığı tanımlanması ve yaşlı LGBTİ+'ların yaşadığı sorunların tariflenerek çözüm üretimine katkı sunulması konusunda önem taşımaktadır. Her ne kadar sınırlı ve kapsamlı bir yorum yapılarak cinsel yönelimle ilgili vurgu gerekçe bölümünde yer alsada; özellikle "cinsel yönelim ayrımcılığının" yaşlı haklarına ilişkin alınmış bir tavsiye kararda yer alması, eşcinsel ve biseksüel yaşlıların maruz bırakıldığı ayrımcılıkla mücadelede önemli bir noktada duruyor. Ancak bu tavsiye kararı cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerini dışarıda bırakarak trans ve interseks yaşlıların görünmezliğini sürdürmektedir.

Avrupa Birliği'nin Yaşlı Haklarına İlişkin Düzenlemeleri

"1997 yılına kadar Avrupa Birliği (AB) hukukunda cinsiyet ve vatandaşlık temelli ayrımcılık yasağı söz konusu iken, 1997 yılında Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Toplulukları Antlaşması'na 13. madde ile yeni ayrımcılık temelleri eklenmiştir. 13. madde ile Avrupa Birliği Konseyi'ne belirtilen temellerde ayrımcılıkla mücadele için önlemler alma yetkisi getirilmiştir. AB üyesi ülkeler için hukuken bağlayıcılığı tartışmasız olan Avrupa Toplulukları Anlaşması'nın 13. maddesine göre Konseyin, Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra, özel yasama usulü uyarınca hareket eden, oybirliğiyle, cinsiyet, ırk ve etnik köken, dini inanç veya kanaat, engellilik, yaş veya cinsel yönelim temelinde yapılan ayrımcılıkla mücadele amacıyla gerekli tedbirleri alacağı; AB Anayasasının II-85. maddesinde ise, Birliğin yaşlı haklarını ve yaşlıların onurlu, bağımsız bir hayat

36 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/883174>

37 <https://ilga-europe.org/resources/thematic-resources/multiple-discrimination/age-and-lgbti/council-europe-recommendation>

sürme ve sosyal ve kültürel hayata katılma haklarına saygı duyacağı belirtilmektedir. Hukuki bağlayıcılığı tartışmalı olmakla birlikte AB açısından ayrımcılık yasağı kapsamında belirtilebilecek ilk düzenleme olan 2000 yılında kabul edilen AB Temel Haklar Şartı'nın 21. maddesinde ise yaş temelinde ayrımcılık yapılması yasaklanmış, 25. maddesinde ise Birliğin yaşlıların saygın ve bağımsız bir yaşam sürdürme ve sosyal ve kültürel hayata katılma hakkını tanıyıp saygı duyacağı belirtilmiştir. Avrupa çerçevesinde, refah devletleri ve yaşlılar arasındaki ilişki sosyal haklar çerçevesinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla devlet ve yaşlılar arasındaki ilişki sosyal güvenlik hakkı, sosyal ve tıbbi yardım hakkı, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı, yaşlıların toplumda yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı şeklinde dört temel hakka dayanmaktadır³⁸.

Görüldüğü üzere, AB hukukunda yaş ve cinsel yönelim ayrımcılıklarıyla ilgili gerekli tedbirlerin alınacağı düzenlenmiş olup, LGBTİ+ yaşlılara ilişkin özel düzenleme ise henüz mevcut değildir. Ancak AB hukukunda da cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri yaşlılık ile birlikte yer almamakta, çoklu ayrımcılık konusunda eksiklik devam etmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Yaşlı Haklarına İlişkin Düzenlemeleri

"Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1919'da imzalanan Versay Barış Anlaşması ile Birinci Dünya Savaşından sonra giderek büyüyen sorunlara yönelik sosyal reform niteliğinde çözümler bulmak ve reformların uluslararası düzeyde uygulanmasını sağlamak amacıyla kurulmuş, çalışma yaşamını düzenlemeye dönük faaliyetlerde bulunan bir kuruluştur. ILO'nun faaliyetleri arasında engellilerin ve yaşlılar ile birlikte diğer dezavantajlı kesimlerin çalışma yaşamında korunmasına dönük düzenlemeler ihtiva eden sözleşmeleri ve tavsiye kararları önemli bir Uluslararası İlke ve Standartlar Bağlamında Yaşlı Hakları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları yer tutmaktadır. Söz konusu düzenlemelerden ilki, çalışma hayatından ayrılmaya yol açan, daha sonrasında bireyin sürekli gelir kaybına uğramasına neden olan ve bireyi ekonomik olarak sarsan bir sosyal risk olarak bireyleri yaşlanma riskine karşı güvence altına alan 1933 tarih ve 35 sayılı Yaşlılık Sigortası (Sanayi) Sözleşmesi ve 36 sayılı Yaşlılık Sigortası (Tarım)

38 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/883174>

Sözleşmesidir. Benzer nitelikte yaşlanma riskine karşı yaşlının bizzat kendisini ve hak sahiplerini korumaya yönelik hükümler içeren bir diğer ILO Sözleşmesi ise 1967 tarih ve 128 sayılı Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Yardımlarına İlişkin Sözleşmedir. Yine yaşlılığı; hastalık, annelik, malullük ve ölüm ile birlikte güvence altına alınması gereken beş temel fizyolojik riskten biri olarak kabul eden bir diğer ILO düzenlemesi ise 1952 tarih ve 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesidir. ILO'nun yaşlıları çalışma yaşamında ayrımcılığa karşı korumaya dönük düzenlemeleri de mevcuttur. Bu bağlamda dikkat çekici ilk düzenleme, 1958 tarih ve 111 sayılı Ayrımcılık (İstihdam ve Meslekler) Sözleşmesidir. Sözleşmede ayrımcılığın yasaklandığı alanlar arasında yaştan söz edilmemekle birlikte, aynı belgede yer alan mad.1/1-b uyarınca bazı ülkeler yaşı da ayrımcılık yapılamayacak alanlar arasına almıştır. Ayrıca söz konusu Sözleşmenin 5. maddesinde de çalışanların yaşla ilgili gereksinimlerinin karşılanmasında özel önlemlerin alınmasının mümkün olduğu ifade edilmektedir. Nitekim ILO 1980 tarih ve 162 sayılı Yaşlı Çalışanlar Tavsiye Kararı'nda yaşlı çalışanların istihdam sorunlarının; tam istihdamı gözeten genel ve iyi dengelenmiş bir çerçevede ele alınması, işletme düzeyinde genel ve dengeli bir sosyal politika gözetilmesi, tüm nüfus gruplarına gerekli dikkatin gösterilmesi ve böylece istihdam sorunlarının bir gruptan diğerine aktarılmasına meydan verilmemesi gerektiğini belirtmiştir (UÇÖ, 2019)³⁹.

Türkiye, makalede adı geçen sözleşmelerden 1952 tarih ve 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi ile 1958 tarih ve 111 sayılı Ayrımcılık (İstihdam ve Meslekler) Sözleşmesi'ne taraftır ve söz konusu sözleşme hükümleri Türkiye hukuku açısından bağlayıcı niteliktedirler.

39 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/883174>

YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA ULUSLARARASI İYİ UYGULAMALAR

Yaşlı LGBTİ+'larla ilgili Türkiye'de hiçbir özel düzenleme ve uygulama olmadığı gibi, dünyanın birçok yerinde de LGBTİ+ yaşlıların insan haklarının tam olarak uygulamaya geçirildiği bir düzenleme henüz mevcut değildir. Ancak çeşitli devletler ve sivil toplum kuruluşları ile özel sektör tarafından geliştirilmekte olan iyi uygulamalar mevcuttur.

Damla Umut Uzun'un LGBTİ+ yaşlılara ilişkin dünyadan iyi örnekleri incelediği Kaos GL Dergisi Yaşlılık sayısında yayınlanan makalesinde⁴⁰ aşağıdaki örneklerle yer verilmiştir;

"Kanada, Avustralya, Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde yaşlı LGBTİ+'ların özel ihtiyaçlarını dikkate alan, kurumsal yapısını buna göre organize eden, temel ihtiyaçları karşılarken yaşlıları sosyal yönden kabuğa çekilme haliyle baş başa bırakmayan birçok bakımevi, sosyal hizmet merkezi ve bunun için sivil toplum tarafından oluşturulmuş girişimler ve programlar bulunmaktadır. Yaşlı LGBTİ+'ları Kapsayıcı Bir Hizmet Nasıl Olmalı? LGBTİ+'lar yaşlandıkça sağlık başta olmak üzere maddi ve manevi güvenlik gibi endişeler yaşarken bir de cis-heteroseksist sistem içinde kurum ve kişiler tarafından ekstra bir ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmadıkları bir hayat nasıl kurulmalı? Bunu sağlamanın birincil öncelikleri, LGBTİ+ yaşlıların sağlık, barınma, ulaşım ve bakım hizmetleri gibi sosyal hizmet alanlarına herhangi bir ayrımcılığa uğramadan erişebileceği şekilde düzenlenme ve spesifik programlar başlatılmasıdır. Bunun için de ilk olarak yapılması gereken bu hizmetleri sağlayan kurumsal yapıların cis-heteroseksist yapısının dönüştürülerek LGBTİ+ kapsayıcı bir strateji benimsenmesidir."

Makalenin girişinde LGBTİ+ yaşlıları kapsayıcı bir yaklaşım nasıl belirlenmeli tarif edildikten sonra, Avustralya örneğinden bahsedilmiştir. Avustralya'da yaşlı LGBTİ+'ların hayat kalitesini yükseltmek için çalışan GRAI örgütünün

40 Damla Umut Uzun, Yaşlı LGBTİ+'leri Kapsayıcı Bir Hizmet Nasıl Olmalı?, Kaos GL Dergisi 160. Sayı, Mayıs/Haziran 2018, Sayfa 34-37

LGBTİ+ yaşlıları kapsayıcı barınma ve sağlık hizmetleri kılavuzuna göre kapsayıcı bir strateji için uygulanabilecek 5 ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler, yaşlı LGBTİ+'ların yaşadığı sorunları açıkça tariflemeleri ve bu sorunlara karşı çözüm önerileri içermeleri dolayısıyla önemlidir. Bu ilkeler makalede şöyle sıralanmaktadır:

"1. Kapsayıcı ve güvenli bir ortam: Kişilerin kendilerini hem fiziksel hem ruhsal anlamda güvenli hissedebilecekleri, çalışanlar ve diğer sakinler tarafından ayrımcı davranışlara maruz kalmayacakları ve kişisel hikâyelerine saygı duyulan bir ortamın sağlanması. Örneğin, Avustralya'daki ideal bir bakımevinde yaşlı LGBTİ+'ların kendilerini evlerinde hissetmeleri için ortak alanlarda gökkuşağı bayrakları, LGBTİ+ konularında dergiler, kitaplar bulunduruluyor. Kurum çalışanları ve diğer yaşlılara yönelik LGBTİ+ temel kavramlardan, geçiş süreci ve geç açılma durumlarına ve HIV farkındalığına kadar eğitici aktiviteler düzenleniyor. Hatta LGBTİ+'ların Onur Yürüyüşü'ne yaşlılar katılmak isterse onlara eşlik ediliyor.

"2. Kapsayıcı iletişim: Yaşlı LGBTİ+'ların kendilerini konforlu ve güvenli hissedebilmelerinin bir diğer önemli yolu da buldukları ortamın ihtiyaçlarına uygun kullanılması. Örneğin yine Avustralya'da bakımevinde yaşlı LGBTİ+'lara cinsel kimliklerine ilişkin beyanlarına uygun hitap kullanılması, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularında mahremiyeti açacak konuşmalar yapılmaması, alternatif aile şekillenmeleri ve partnerlik durumlarına dair kapsayıcı bir dil kullanılması ve rehabilitasyon/psikolojik destek veren personelin gerektiği durumlarda bu konuda yetkin bilgi ve desteği verebilecek düzeyde olması bekleniyor.

"3. LGBTİ+ duyarlı uygulamalar: Bu süreç yaşlı LGBTİ+'ların geçmiş tecrübeleri, yaşam şekilleri, inanç ve beklentilerini anlamak ve ona göre düzenlemeler oluşturmayı içeriyor. Örneğin, yaşlılar kuruma başvurdukları başvuru/değerlendirme/ihtiyaç formlarında kullanılacak kapsayıcı dil, kişinin seçilmiş ailesi veya partnerini de dâhil edici seçenekler, bilgilerin gizliliğine dair güvence verme bu pratiklerin ilk adımı. Daha sonra ise bu bilgi ve değerlendirmeler ışığında gerekli kuruluşlar ve LGBTİ+ örgütleriyle bağlantıya geçilip ortaklaşmalar kurulabiliyor ve kurum içinde de yaşlı LGBTİ+'lar istekleri dahilinde birbiriyle tanışırılarak bir akran desteği mekanizması oluşturulabiliyor.

"4. Personelin eğitimi: Kurumda yaşlıların bakımından sorumlu hemşireler, gerekli danışmanlıkları veren sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sağlık görevlisi, ulaşım personeli ve yönetim kadroları da dâhil tüm personelin

LGBTİ+'larla çalışma konusunda yeterli bilgi ve beceriye ulaşması da ilkelere arasında. Daha önce de belirtildiği gibi uygun dil kullanımı, LGBTİ+ kültürü ve tarihi hakkında bilgilenmek, gerektiğinde bu bilgileri gizli tutabilmek, yaşlı LGBTİ+'lar ve aileleri/arkadaşlarıyla uygun iletişim kurabilmek, interseks ve transların özel sağlık durumlarıyla ilgili gerekli bilgiye sahip olmak ve LGBTİ+ personel çalıştırmak bu şartın iyi örnekleri arasında yer alıyor.

"5. LGBTİ+ kapsayıcı kurumsal politikalar ve prosedürler: Yaşlı LGBTİ+'ları kapsayıcı düzenleme ve uygulamaları kurum içinde politika ve strateji haline getirmek. Örneğin; kurumun yönetim ve danışma kurullarına LGBTİ+ örgütlerinden uzmanlar dâhil etmek; kurumdaki personel ve diğer sakinlere yönelik rehberler ve broşürler oluşturulup herkesin her daim ulaşmasını sağlamak; personelin değişmesi durumunda kapsayıcılık eğitimlerini periyodik hale getirmek; çalışanlar için bu konuda gerekli prosedürleri oluşturmak ve gerektiğinde başvurulacak şikâyet mekanizmaları/memnuniyet formlarını kurum içinde bulundurmak."

Görüldüğü üzere, örneği incelenen Avustralya'da LGBTİ+ yaşlılara verilen hizmetlerde kullanılan yaklaşım, BM Yaşlı İlkelerinde ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin tavsiye kararlarında önerilen mahremiyet, bağımsız yaşam sürme, kendini var etme, topluluğa tam ve eşit dahil edilme gibi kriterlerin hayata geçirilmesiyle oluşturulmuştur.

Makalenin devamında Kanada'da York, McGill ve UQAM Üniversitelerinin araştırmalarından da bahsedilmektedir. Bu araştırmalar, bakımevlerinin büyük bir çoğunluğunun özel düzenlemeler ve kapsayıcı aktiviteler yapmadığını belirtmekle birlikte; iyi örnek olarak sayılabilecek uygulamalar arasında LGBTİ+'lar için özel sosyal etkinlikler sıralanmaktadır. LGBTİ+'lar için ömür boyu etkisini sürdüren ayrımcılığın psikolojik etkileriyle başa çıkmak ve yaşlılıkla birlikte artma riski olan yalnızlığı bertaraf edebilme noktasında bu tarz iyi uygulamalar önem kazanmaktadır. Kanada'da bu uygulamalar arasında yaşlanmayı kutlamak ve yaşlılara saygı oluşturmak için 2016'da başlatılan *Alice's Garage Celebrate Ageing* programı da sayılabilir. Program kapsamında, yaşlı LGBTİ+'ları güçlendirme amacını taşıyan projeler de yer almaktadır. Yaşlı LGBTİ+'ların hikayelerini anlatmalarına olanak tanıyan sanatsal faaliyetleri içeren proje, yine yalnızlık ve yaşam boyu devam eden ayrımcılığın yıkıcı etkilerine karşı önemli bir uygulama olarak öne çıkmaktadır.

Kanada örneğinde yer verdiğimiz bu çalışmalar bağımsız yaşam sürme, kendini var etme, topluluğa tam ve eşit dahil edilme gibi kriterlerin hayata geçirilmesinin önemsendiği görülmektedir.

Makalede A.B.D.'den örneklere ise şu şekilde yer verilmiştir;

"SAGE, 1978 yılında kurulan ve ABD'nin yaşlı LGBTİ+'lar üzerine uzmanlaşan en eski sivil toplum kuruluşu. Yaşlı LGBTİ+'ların hayat kalitelerini arttırmak için yaşlılara ve onlara bakım hizmeti sunan kişilere özellikle barınma ve sağlık ihtiyacının karşılanması konusunda destekleyici hizmetler sunuyor; bu konuda ülke çapında sosyal politikalar geliştirilmesi için savunuculuk faaliyetleri düzenliyor; LGBTİ+'ların yaşlanması üzerine sahip oldukları geniş literatür merkeziyle hizmet sağlayıcılara eğitim verip teknik destek sağlıyor; SAGECare merkezi sayesinde de kültürel yeterlilik eğitimleri veriyor ve bir çatı örgüt görevi görerek aynı alanda çalışan diğer örgütlere kapasite geliştirme eğitimleri düzenliyor. Bunların yanında SAGEStory programıyla yaşlı LGBTİ+'ların sözlü tarih yetilerini geliştirerek onları sosyal yönden güldürürken bu deneyimleri paylaşarak toplumu da düşündürüyor.

The LGBT Aging Issues Network (LAIN – LGBT Yaşlanma Konuları Ağı), 1954'te yaşlıların hayat kalitesini artırma amacıyla kurulan American Society on Aging (ASA – Yaşlanma için Amerikan Toplumu)'in oluşturduğu, bu alanda farkındalık yaratmayı amaçlayan bir ağ. LAIN temel olarak yaşlı LGBTİ+'ların barınma, sağlık, uzun dönem bakım ve diğer hizmetlere ulaşabilmesi için yayınlar, konferanslar ve araştırmalar yoluyla kurum ve kişiler arası profesyonel gelişime ve diyaloga odaklanıyor. LGBTİ+'ların yaşlılığı üzerine sahip oldukları geniş kapsamlı literatür, huzurevleri ve devlet kurumlarını da dahil ederek düzenledikleri seminerler, internet seminerleri ve birçok başka eğitim faaliyetiyle LAIN savunuculuk alanındaki en iyi örneklerden sayılabilir.

Bir diğer girişim Age is Not a Condom (Yaş Bir Kondom Değildir). Bu yaratıcı isimli girişim, HIV+ ve AIDS üzerine araştırmalar yapan ACRIA örgütünün 2014 yılında ABD'de başlattığı bir sosyal medya kampanyası ve beraberindeki etkinliklerden oluşuyor. Kampanya genel olarak toplumda yaşlıların aktif cinsel hayatı olmadığı konusundaki mitlere karşı seksin sağlıklı yaşlanmanın bir yolu olduğu konusunda toplumda bir algı oluşturmayı ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ayrımı gözetmeden tüm yaşlıların cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı farkındalık geliştirmesini amaçlıyor. Kampanya çerçevesinde yer alan Ulusal HIV Testi Günü'nde herkes test olmaya teşvik ediliyor. 50'den Sonra Seksi Olmak ayağında da öğrenil-

miş yaşlanma, toplum tarafından oluşturulmuş seksî algısı ve 50 yaştan sonra aktif cinsel yaşam tartışmaları ile sosyal medyada çeşitli posterlerle bu konulara dikkat çekilmeye çalışılıyor.” LGBTİ+ yaşlılara yönelik özel koruma ve düzenleme getirme konusunda Avustralya devletinin, örneğin bakım hizmetleri verenlere yönelik özel rehberler hazırlamak gibi öncü uygulamaları olduğu⁴¹ da görülmektedir.

LGBTİ+ yaşlıları kapsayıcı özel hizmet veren veya kültürel etkinlikler düzenleyen dünyadaki diğer örneklere bakmak gerekirse; yine Avustralya'daki National LGBTI Health Alliance⁴², LGBTİ+ yaşlıların barınma hizmetleri ile ilgili destek sunan Haag⁴³, Australian Association of Gerontology⁴⁴ ile All the Queens Men LGBTİ+ Yaşlılar Dans Kulübü⁴⁵, İskoçya'daki National Theatre of Scotland bünyesindeki LGBTİ+ Yaşlılar Sosyal Dans Kulübü⁴⁶, yukarıda bahsettiğimiz SAGE örgütünü de bünyesinde barındıran ve A.B.D.'deki ırk, etnik köken ve CYCK'lerinden dolayı çeşitlilik arz eden toplulukların yaşlılık durumları ile ilgili politika ve programlar üreten Diverse Elders Coalition (DAC)⁴⁷ iyi örnekler arasında sayılabilir.

41 <https://www.health.gov.au/resources/publications/actions-to-support-lgbti-elders-a-guide-for-consumers>

<https://www.health.gov.au/resources/publications/actions-to-support-lgbti-elders-a-guide-for-aged-care-providers>

<https://www.myagedcare.gov.au/support-lesbian-gay-bisexual-transgender-and-intersex-people>

42 https://www.lgbtihealth.org.au/services_and_supports

43 <https://www.olderrentals.org.au/lgbti-elder-housing>

44 <https://www.aag.asn.au/documents/item/2253>

45 <https://allthequeensmen.net/projects/lgbti-elders-dance-club/>

46 <https://www.nationaltheatrescotland.com/events/the-lgbti-elders-social-dance-club>

47 <https://www.diverseelders.org/who-we-are/the-coalition/who-we-are-2/>

YAŞLI HAKLARI KONUSUNDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Türkiye’de genel olarak yaşlı hakları, özel olarak da yaşlı LGBTİ+ hakları alanında gerçekleştirilmiş akademik çalışma, araştırma ve makaleleri taradığımızda, LGBTİ+’lara yönelik sınırlı sayıda makale karşımıza çıkarken, genel olarak yaşlılara yönelik akademik çalışmaların da geniş kapsamlı olmadığı görülmüştür. Yaşlı LGBTİ+’lar ve genel anlamda yaşlılık üzerine hazırlanmış ve yaşlı LGBTİ+’lara yönelik politika ve stratejilere katkıda bulunabilecek akademik çalışmalara aşağıda yer verilmiştir;

“Türkiye’de LGBT bireylerle ilgili veri toplama veya ulusal araştırmalar henüz yapılmamaktadır. Ulusal araştırmaların ve verilerin olmaması LGBT bireylerin olmadığı bir göstergesi olmadığı gibi göz ardı edildiğinin bir göstergesidir. Amerika Birleşik Devletleri’nde 50 yaş ve üstü 2.7 milyon ve 65 yaş ve üstü olan 1,1 milyon yetişkin, kendilerini lezbiyen, gey, biseksüel veya transseksüel olarak tanımlamaktadır. 2060’a kadar LGBT yaşlı yetişkinlerin sayısı 5 milyonu geçeceği tahmin edilmektedir (Fredriksen-Goldsen, 2017; Fredriksen-Goldsen ve Kim, 2016). SAGE (Advocacy & Services for LGBT Elders)’nin tahminlerine göre ise 2030 yılında ABD’de 65 yaş ve üstü 7 milyon LGBT olacaktır (SAGE, 2016). Chicago’daki istatistiklere baktığımızda 55 yaş üstü 40.000 LGBT birey bulunduğu görülmektedir (Heartland Alliance, 2005).

Gerontoloji Literatürü Ne Diyor? Yaşlı LGBT bireyleri cis-heteroseksüel bireylerden ayıran durum nedir? Neden biz yaşlı LGBT bireyler üzerine çalışmak istiyoruz? LGBT yaşlılar da tüm yaşlı bireylerin maruz kaldığı yalnızlık, yaşçılık (ageism), finansal zorluklar ve sağlık problemleriyle mücadele etmek zorundadırlar. Ancak bu zorluklar LGBT yaşlıların cinsiyet kimliği/cinsel yönelimine bağlı olarak daha da katmanlaşmakta ve sosyal dışlanmalar, ekonomik engeller, hizmete ve sağlık erişimindeki engeller daha da derinleşmektedir (Heartland Alliance, 2005). LGBT yaşlıların kendilerine özel ihtiyaçları vardır ve benzersiz zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Üst düzey bakım sağlayıcıları arasında algılanan kaynak ve anlayış eksikliği LGBT yaşlılar için çok sinir bozucu olabilmektedir. Çoğu zaman kim olduklarını gizlemek zorunda kalmaktalar ve bu durum genellikle yaşam kalitelerini düşmesine sebep olmaktadır (Northwest LGBT Senior Care Providers Network, 2017). SAGE tarafından “45-75 Yaş

Arasındaki LGBT Yaşlı Bireylerin Deneyim ve Tutumları” Araştırması’na 519 LGBT olmayan yaşlı bireye karşı 1857 LGBT yaşlı birey katılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre:

- 3 LGBT yaşlıdan biri yalnız yaşarken (%34), LGBT olmayan yaşlıların ise %21’i yalnız yaşamaktadır.
- 3 LGBT yaşlıdan biri yaşlandıkça kendini daha yalnız hissettiğini ifade ederken (%32), bu oran LGBT olmayan bireylerde %19’dur.
- LGBT olmayan bireylerin %25’ine karşı, LGBT olan bireylerin %42’si gelecekte toplumdan dışlanmaktan korktukları için emeklilik dönemleri için para biriktirdiklerini belirtmişlerdir.
- 60-75 yaş arasında yer alan LGBT yaşlıların %40’ı sağlık hizmetlerini aldıkları kurumlarda cinsel yönelimlerini gizlediklerini ifade etmişlerdir.
- LGBT olmayan bireylerin %27’sine karşı, LGBT bireylerin %40’ı onlara destek sunacak ilişki ağlarının giderek küçüldüğünü ifade etmişlerdir (SAGE,2014).

Onurla Yaşlanma: (Aging with Pride): Ulusal Sağlık, Yaşlanma ve Cinsellik/ Toplumsal Cinsiyet Çalışması, LGBTQ orta yaş ve yaşlı yetişkinlerin ve onların ailelerinin yaşlanma, sağlık ve esenliğini daha iyi anlamak için tasarlanmış ilk federal destekli uzunlamasına ulusal projedir. Yaşları 50’den 100’ün üzerinde olan 2560 kişiye ulaşmıştır. Projenin sonuçlarına göre LGBT Yaşlı Yetişkinler Arasındaki Temel Eşitsizlikler aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

- Heteroseksüellere kıyasla daha yüksek sosyal izolasyon riski
- Gelir, eğitim ile orantılı değil
- Daha fazla yaşam boyu ayrımcılık ve mağduriyet
- Lezbiyen ve biseksüel kadınlar: Yüksek oranda engellilik, kardiyovasküler hastalık, aşırı kilolu olmak, genel sağlığın zayıf olma riski
- Eşcinsel ve biseksüel erkekler: İki kat daha fazla yalnız yaşama riski, yüksek kanser riski, HIV riski
- Trans yaşlı yetişkinler: Daha yüksek ayrımcılık oranları, mağduriyet, zihinsel hastalıklar, kötü sağlık, daha az destek görme riski

- Biseksüel yaşlı yetişkinler: Daha yüksek damgalanma, kimliğini açıklama olasılığı daha düşük, daha az gelir, daha az destek riski
- Daha yaşlı, düşük gelirlili ve düşük eğitilmiş olanlar: Yüksek sağlık eşitsizlik riski, sağlık ve destek hizmetlerine sınırlı erişim riski (Fredriksen-Goldsen vd, 2011 ; Fredriksen-Goldsen,2016; Fredriksen-Goldsen ve Kim,2017).

Sosyal izolasyon meselesinde ise transseksüel yetişkinler (%62,5), biseksüel erkekler (%66,2), gey erkekler (%53.9), biseksüel kadınlar (%55.3) ve lezbiyenler (%48,7) oranlarında sosyal izolasyona uğramaktadırlar (Fredriksen-Goldsen,2016). Araştırmalara bakıldığında LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerinde karşılaştıkları sorunları kısaca sosyal izolasyon, sağlık ve bakım hizmetlerine erişimde karşılaştıkları engeller, gelir düşüklüğü, yalnızlık olarak sayabiliriz. Tüm bu sorunlar bireylerin yaşam kalitesinde düşüşe neden olmaktadır.

Türkiye’de neden gerekli? Türkiye’de LGBT bireyler cinsiyetçi, ataerkil ve kapitalist sistem içerisinde cinsel yönelim veya cinsiyet kimliklerinden dolayı “zincirleme insan hakları ihlallerine” maruz kalmaktadırlar. ILGA Europe Raporu’na göre Türkiye LGBT bireylerin insan haklarına yönelik yapılan yasal-politik durum çalışmasında %9 ile diğer ülkeler içerisinde sondan üçüncü ülkedir (ILGA,2016). Bireyler sosyal damgalanma yaşamamak için kendilerini gizlemek yoluna gitmektedirler. Bu nedenle yaşlı LGBT bireylerin tam olarak neler yaptığı ve ne durumda olduğu ile ilgili yeterli bir bilgiye sahip değiliz. Bu nedenle var olan durumları saptamak ve sorunlara karşı çözüm önerilerine getirmek için bu alanda çalışmalıyız. Türkiye’de LGBT çalışmalarında genellikle gençler üzerinde durulmaktadır. Yaşlılıkla ilgili çalışmalara son zamanlarda başlanmıştır.

Türkiye’de SPoD (Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Derneği) tarafından 2875 katılımcı ile yapılmış araştırmanın bulgularına göre, “katılımcıların % 62’si kendi yaşlılıkları ile ilgili kendilerini güvende hissetmemektedirler”. Yine “katılımcıların %51,8’i ise yaşlılığında bakım ihtiyacı olduğunda yeterli desteği alamayacağını düşünmektedirler (Yılmaz ve Göçmen, 2015)”. Katılımcıların yaşlılık dönemleriyle ilgili endişe duydukları görülmektedir.

“LGBT Bireylerin Yaşlılık Dönemlerine İlişkin Kaygıları” başlıklı çalışmada Antalya’da yaşayan 30 yaş üstü LGBT bireyler ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. 6 birey ile gerçekleştirilen çalışmadan elde edilen bulgular Senex I. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi’nde (Antalya, Kasım 2017) bildirilmiştir.

olarak sunulmuştur. Yapılan çalışmada LGBT bireylerin yaşlılık ile ilgili kaygılarının; temel insan hakları, sosyal güvence, yalnızlık, bakım ve yasal aile kurma hakkından yoksunluk konularında olduğu belirlenmiştir.

Hali hazırda 40 yaş ve üstü LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerine ilişkin çalışmamızı gerçekleştiriyoruz. Yaş arttıkça Türkiye'de LGBT bireylere ulaşmanın zorluğu da artmaktadır. Özellikle 70-80li yıllarda doğan veya gençlik yılları yaşayan gey, lezbiyen ve biseksüeller çok fazla görünür değiller. En görünür kısmı bu yaş grubunda Türkiye'de trans kadınlar oluşturuyor. Bireylerin o dönemlerde yaşadığı yoğun baskı ve şiddet sunulacak gerontolojik hizmetlerde kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Emler'e göre de LGBT bireylerin yaşam boyu ve şimdiki mağduriyetleri ve bu deneyimlerin bakım ve yaşam kalitesine olan etkisi de gerontolojik uygulayıcılar tarafından unutulmamalıdır. Ayrıca meslek elemanlarının LGBT yaşlı yetişkinlerin spesifik tarihlerine ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olmaları çok önemlidir. LGBT nüfusun ihtiyaçları yerel ve ulusal düzeylerde daha fazla ilgi görse de, bakım hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi ve çalışma dönemi farklarının azalması için sürekli savunuculuk önemlidir (Emler, 2016).

Türkiye'de yaşlı LGBT bireylere yönelik ulusal ve yerel çalışmalar bulunmakla beraber bu konuda savunuculuk faaliyetleri önemlidir. Son olarak; LGBT bireylerde diğer yaşlı bireyler gibi homojen bir grup değildir. LGBT kısaltması istemeden tek bir nüfusa işaret ediyor gibi algılanabilir, bu bireyler kendilerine özgüdür, ama aynı zamanda cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve diğer faktörler tarafından tanımlanan çeşitli alt popülasyonları içerir. LGBT yaşlı yetişkinler kolektif ve kendine özgü güçlü yanları ve zorlukları olan heterojen bir topluluktur (Emler, 2016). Bu alanda yapılacak olan çalışmalar ve sunulacak hizmetlerin Türkiye'de yaşlı LGBT bireylerin güvenliklerini ve temel insan haklarını koruyacak ve ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yapılmalıdır⁴⁸.

Yaşlı haklarına ilişkin yol gösterici olması açısından Aytaç Özelçi'nin "İdare Hukuku Bakış Açısından Yaşlılar ve Yaşlı Hakları Üzerine Bir İnceleme"⁴⁹ ve Münevver Mertoğlu'nun "Türkiye'de ve Dünyada Yaşlı Hakları ile İlgili Çalışma ve Yasal Düzenlemeler"⁵⁰ başlıklı örnek makalelerinin yaşlılık alanında gerçekleştirilmiş akademik çalışmalar anlamında incelenmesi ve değerlendirilmesi mümkündür.

48 Seda Kocabıyık, Yaşlılığın Görünmeyen Kesimi: LGBT Yaşlılar, Kaos GL Dergisi 160. Sayı, Mayıs/Haziran 2018, Sayfa 30-33

49 <https://www.jurix.com.tr/article/18350>

50 <https://www.jurix.com.tr/article/3538>

SONUÇ

Rapor kapsamında da görüldüğü üzere, Türkiye’de yaşlı LGBTİ+’lara yönelik hiçbir yasal düzenleme, uygulama ve kamu politikası olmadığı gibi, genel anlamda yaşlılık konusundaki düzenleme ve uygulamalar da ihtiyacı karşılayacak düzeyde değildir. Yaşlı LGBTİ+’lara yönelik uluslararası düzenlemeler dahi daha başlangıç aşamasında olup, alandaki ihtiyacı tümüyle karşılayacak küresel uygulamalar da mevcut değildir. Yaşlı LGBTİ+’lara ilişkin uluslararası düzenlemeler son derece sınırlı sayıdadır. Örneğin, Avrupa Konseyi’nin CM/Rec(2014)2 sayılı Tavsiye Kararının gereklerine dönük, LGBTİ+ yaşlıları da kapsayan hiçbir ulusal politika mevcut değildir. Bu anlamda, uluslararası alanda olduğu gibi ulusal alanda da ciddi bir boşluk ve hatta yokluk söz konusudur.

Ayrıca Darülaceze Nizamnamesi’nde açıkça belirtildiği üzere, devlet hizmeti olarak sunulan Darülaceze bakımevinde kalma koşulu olarak düzenlenen “akıl ve ruh sağlığı yerinde olmak” ve “HIV dâhil bulaşıcı hastalık taşımamak koşulları” da sunulacak hizmetler için uygulamada ayrımcılık yaratabilecek bir risk teşkil etmektedir.

Yaşlı LGBTİ+’lara ilişkin uluslararası düzenlemeler sınırlı sayıda olmakla birlikte, yaşlılık alanında genel anlamda getirilmiş uluslararası kriter, standart, uygulama ve düzenlemelerin LGBTİ+ kapsayıcı şekilde adapte edilerek ulusal düzenleme haline getirilmesi ve uygulamaya konulması gerekmektedir. Yapılması gereken düzenleme ve uygulamalara ilişkin önerilerimize Tavsiyeler bölümünde yer verilmiştir.

TAVSİYELER

Türkiye’de güncel olarak büyük oranda görünmez durumda olan ancak ilerleyen yıllarda hızla belirginleşmiş bir toplumsal kesim haline gelmesi beklenen yaşlı LGBTİ+’lara ilişkin LGBTİ+ örgütleri, merkezi ve yerel yönetimler ile özel sektöre ilişkin önerilerimiz, 17 Mayıs Derneği ile yapılan toplantıda detaylı olarak tartışılmıştır. Yapılan tespitlerde öne çıkan hususlar aşağıdaki şekildedir;

- Yaşlı haklarına ilişkin olarak devletler ve özel sektörün yaklaşımı hakları gözetmekten ziyade hak gasplarına yol açmaktadır. Yaşlılığa eşlik eden diğer toplumsal arka plan özelliklerinin bu evrenin koşullarını belirlediğinden hareketle, çoklu ayrımcılık çalışmaları artırılmalı ve LGBTİ+ kimlikler özelinde yaş alma deneyimleri gözden geçirilmelidir.
- Talepleri belirlerken sosyal hizmetler ve donatılar alanında devletin yegâne hizmet sunucu olmasını engellemek, çok disiplinli uzmanlığı ve rekabeti teşvik etmek ve alanın çoğulculuğunu korumak ilkesi gereği kamu, sivil toplum ve özel sektör iş birliğini önemsemek; bu aktörler arası denetleme mekanizmalarının oluşturulmasını sağlamak önem taşımaktadır.
- Pandemi gibi kriz anlarında, ayrımcılıkla yaşam boyu karşı karşıya kalan gruplar ilk vazgeçilen gruplar olmaktadır. Yaşlı veya LGBTİ+ olmanın Covid-19 pandemisinde en çok ayrımcılığın yaşandığı alanlardan olduğu bir kez daha gözlenmiştir.

Tespit edilen sorun ve engeller kapsamında oluşturulan tavsiyeler;

- 1) Genel Tavsiyeler
- 2) Anahtar Tavsiyeler olarak ikiye ayrılmıştır.

I - Genel Tavsiyeler:

- Merkezi yönetimin yaşlı hakları alanında Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi devletler üstü kuruluşlar ile Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uluslararası kuruluşların yaşlılık alanında getirmiş oldukları düzenlemeler, uygulamalar, standartlar ve kriterleri benimse-

yerek LGBTİ+'ları kapsayacak şekilde iç hukuka adapte etmesi ve uygulamaya dönüştürmesi,

- Merkezi yönetimin Birleşmiş Milletler Yaşlılık İlkeleri ve CEDAW Komitesi'nin 19.12.2010 tarih ve 27 sayılı Yaşlı Kadınların İnsan Haklarının Korunması başlıklı Genel Tavsiye Kararının getirdiği düzenlemeleri LGBTİ+'ları kapsayacak şekilde benimseyerek, iç hukuktaki düzenleme ve uygulamaları bunlara uyumlu hale getirmesi,
- Yerel yönetimlerin yaşlılara ilişkin sundukları bakımevi, sağlık gibi sosyal hizmetlerde LGBTİ+ kapsayıcı bir yaklaşım benimsemeleri ve yaşlı LGBTİ+'ların ihtiyaçlarını kendilerini var ve ifade etme, sosyalleşme gibi çeşitli açılardan da değerlendirerek gözetmeleri,
- Özel sektörün yaşlılara ilişkin sundukları hizmetlerde LGBTİ+ kapsayıcı bir yaklaşım benimsemeleri ve yaşlı LGBTİ+'ların ihtiyaçlarını kendilerini var ve ifade etme, sosyalleşme gibi çeşitli açılardan da değerlendirerek gözetmeleri.

II - Anahtar Tavsiyeler:

- Bir evre olarak yaşlılığa ilişkin olarak, kişilerin yaşamları boyunca kendi yaşlılıklarını tasarlayabilmelerini sağlamak amacıyla gereken zeminin oluşturulması için çalışmaların yapılması. Özetle, her toplumsal kesimin koşullarına uygun emeklilik planlarının devletler ve özel sektör tarafından benimsenmesi.
- Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini ifade edebilmek ve gerçekleştirebilmenin "kendini gerçekleştirme hakkı" ve "fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkı" kapsamında ele alınması, bu bağlamda CYCK'ni her yaşta ifade edilecek alanların sağlanması, bu hakların önündeki engelleri kaldırmak için gerekli düzenlemelerin yapılması.
- Mevzuatta cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet özellikleri ve yaş ayrımcılığının Anayasa'dan başlayarak tüm düzenlemelerde yasaklanması için gerekli değişikliklerin yapılması.
- Mahremiyet hakkının cinsel hayatın dokunulmazlığını da kapsadığının uygulamaya yansıtılması.

- Yaşam boyu süren ayrımcılığın LGBTİ+'lar üzerinde yaratabileceği ruhsal ve fiziksel tahribata karşı onarım mekanizmaları oluşturulması için çalışmalar ve araştırmalar yapılması.
- LGBTİ+ yaşlıların hem evde bakım hem de kurum bakımında ayrımcılığa maruz bırakılmadan ulaşabilmelerinin sağlanması. Kurum bakımı ve evde bakımın birbirine zıt değil, tamamlayıcı veya kişinin ihtiyaçlarına göre belirlenen bakım hizmetleri olmasının sağlanması. Kurum bakımının hem kamu hem de özel sektör ve sivil toplum tarafından sağlanması.
- Sosyal hizmet ve bakım hizmetlerinin aile temelli inşa edilmesinin LGBTİ+'ların bu hizmetlere erişimini kısıtladığı gözetilerek, "bağımsız bir yaşam sürme hakkı" bağlamında aile temelli değil kişi temelli bakım hizmetlerine ilişkin mekanizmaların inşasının sağlanması.